

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Studijní obor: Historie

Jan Potůček

POSLEDNÍ ROŽMBERKOVÉ A PÁNI Z HRADCE

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura Dr.Sc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Jan Potůček

Obsah:

---

1. Úvod do problematiky jihočeské šlechty v raném novověku
  2. Téma jihočeské raně novověké šlechty v pramenech a literatuře
  3. Rod pánů z Hradce v 16. a na počátku 17. století
  4. Rod pánů z Rožmberka v 15., 16. a na počátku 17. století
  5. Příbuzenské a přátelské svazky obou rodů
  6. Kultura, vzdělanost a náboženství za vlády jihočeských velmožů
  7. K některým hospodářským a sociálním otázkám regionu za posledních Rožmberků a pánů z Hradce
  8. Závěr: Rožmberkové a páni z Hradce v domácím a evropském kontextu
- Obrazová příloha
Soupis použité literatury a pramenů

1. Úvod do problematiky jihočeské šlechty v raném novověku

Jihočeská krajina, kdysi nehostinná, močálovitá a plná pralesů, neprostupných bažin a divokých řek, již v raném středověku lákala lidi k osídlování a zvelebování tohoto zvláštního a uchvacujícího koutu českých zemí. Pro české dějiny jsou jižní Čechy velice důležité. Projíždíme-li ještě dnes touto částí země, třeba jako turisté, zaujmou nás nejen krásy zdejší přírody, ale také četné historické památky, jejichž hustota je v tomto koutu České republiky obzvláště velká. Je to totiž kraj spojený s dlouhou tradicí významného rodu Vítkovců, potažmo jejich následovníků: pánů z Rožmberka, pánů z Hradce, pánů z Landštejna, ze Stráže a ze Sezimova Ústí. Předmětem této práce budou však jen dva nejvýznamnější rody, vzniklé z vítkovské linie, a to páni z Hradce a z Rožmberka. Oba tyto významné rody zanechaly v české historii nesmazatelnou stopu.

Abychom mohli lépe pochopit dějiny rodů svázaných s jižními Čechami, musíme připomenout specifické historické problémy této oblasti, které pramení mj. z její polohy na rozhraní Čech a Rakouska, z národnostního složení obyvatelstva, poměru sil mezi pány a poddanými, náboženské problematiky (nanejvýš zajímavý problém zrodu husitského hnutí), nebo hospodářských dějin, jejichž doménou je v tomto kraji zcela nepochybně rozvoj rybníkářství. Všechny tyto otázky jsou důležité, protože se týkají nejen raného novověku, ale i středověku a dokonce i dnešní doby. (Vzpomeňme např., že díky jihočeské rybníční soustavě neskončily velké povodně v r. 2002 ještě větší katastrofou.)

Problematika jihočeské šlechty je velkým tématem české historie. Právě Rožmberkové a páni z Hradce, popř. jejich společný původní rod Vítkovců, patřili k nejvýznamnějším šlechtickým rodům českého království, zastávali v něm důležité postavení, ale také stáli u zrodu vážné konkurence vůči panovnickému rodu a tím položili základ českému stavovskému státu. S odvážnými jihočeskými velmoži museli počítat Přemyslovci (svár mezi Přemyslovci a Vítkovci se stal osudným Přemyslu Otakarovi II. v bitvě na Moravském poli 26. 8. 1278), Lucemburkové,

Jagellonci i Habsburkové, kterým ovšem starost s jihočeskými rody odpadla, když v r. 1604 vymřeli páni z Hradce a v r. 1611 Rožmberkové.

Ve své práci se chci věnovat období raného novověku, tedy době, kdy jihočeská šlechta byla na vrcholu své moci a stala se dokonce jedním z důležitých aktérů vysoké evropské politické hry. Kde se však brala odvaha pánů z Rožmberka a pánů z Hradce k tak průbojnému a svéráznému jednání? U představitelů obou rodů hrála jistou úlohu na tehdejší dobu vysoká vzdělanostní a kulturní úroveň i děděná politická zkušenost, jež se zejména v případě Rožmberků dá vyjádřit jako značná dávka politické zběhlosti a prozíravosti. Příkladem budiž ona známá legenda o původu a příbuzenském vztahu jihočeských velmožů s významným italským rodem Orsiniů¹, která se pěstovala na rožmberském dvoře již od poloviny 15. století. Z rodu Orsiniů pocházely i takové osobnosti, jakými byli kardinálové Lutinus a Cosimo Orsini. Od padesátých let 16. stol. si Vilém z Rožmberka vydobyl právo užívat orsiniovský erb. Ačkoliv Rožmberkové ve skutečnosti nikdy s rodem Orsiniů spříznění nebyli, Orsiniové vůči tomuto fiktivnímu příbuzenství neměli nikdy námítky. Bylo tomu právě naopak. Oba dva rody z této legendy těžily, a to jak kulturně, tak i ekonomicky. Pokud jde o Rožmberky, ti např. mohli být, mj. i z tohoto titulu, vždy zadobře s katolickou církví, ač někteří z nich byli i jiného vyznání. Podrobněji k této problematice viz [Pánek 1989: 24 ad.].

Kromě těchto a jistě i mnoha jiných subjektivních faktorů působily ve prospěch Rožmberků i pánů z Hradce významné faktory objektivní: rozsah jejich panství a jejich excentrická poloha, zděděné i dále rozšiřované bohatství a již zmíněné postavení v království, významné příbuzenské svazky i zahraniční kontakty apod. (Rožmberkové byli např. spříznění s pány z Kravař, Šternberky, Pernštejny, Hohenzollerny, Schauenburgy, Zrinskými a ovšem i s pány z Hradce.) Tou nejvýznamnější okolností obecně historického charakteru, která způsobila vzestup významu obou rodů právě na počátku novověku, bylo rozšíření novodobé materiální, společenské a duchovní kultury renesance a v některých případech i reformace do střední a severní Evropy. Čeští a moravští velmožové, a mezi nimi na předních místech právě jihočeští pánové, se předstihovali ve výstavbě honosných sídel a celých měst i v napodobování kulturních vzorů špičkového způsobu života evropské vysoké šlechty, zejména italské, francouzské, rakouské i německé, mnohdy s vynikajícími výsledky, které snesly mezinárodní porovnání. Na vlnách tohoto vzestupu se odehrávaly i významné děje, jejichž hlavními aktéry byli poslední páni z Hradce a z Rožmberka.

Můj vztah k tomuto období, tomuto regionu a těmto dějům se zrodil postupně z osobní zkušenosti a jí probuzeného a stále rozšiřovaného zájmu. Stalo se tak v průběhu mnoha pravidelných prázdninových pobytů v Chlumu u Třeboně, častých návštěv sousední Třeboně a blízkého Jindřichova Hradce a pravidelných výletů na Budějovicko a Českokrumlovsko. Ve všech těchto místech i regionech jsem se po léta seznamoval s historickými a kulturními památkami a zajímal se o jejich dějiny. Ve třetím semestru bakalářského studia jsem zpracoval seminární práci „Jindřichův Hradec – jihočeská perla“ [Potůček 2006]. V ní jsem se pokusil vyličit dějiny

---

¹ Legendu o původu a příbuzenství Rožmberků s italským rodem Orsiniů uvedl v život pravděpodobně Oldřich II. z Rožmberka.

Jindřichova Hradce od jeho založení do nedávné minulosti s důrazem na dějiny rodu pánů z Hradce od počátku jeho vzniku až do období renesance. Nyní se soustředuji pouze na vrcholné a současně závěrečné období dějin tohoto rodu v období raného novověku a současně rozšiřuji tento předmět o analogický pohled na spřízněný rod pánů z Rožmberka.

U obou rodů jsem se v historické literatuře snažil informovat o jejich úloze v obecných českých dějinách a zajímal jsem se speciálně o kulturně a umělecko-historické a hospodářsko-sociální stránky historických procesů. K dějinám obou rodů existuje početná a kvalitní historická literatura. To, co jsem získal jejím studiem, doplňuji zvýšenou pozorností k právě zmíněným osobním směrům svého zájmu, zejména k dějinám umění a dějinám hudby. Navíc se pokouším o hledání vzájemných svazků obou rodů, analogií i odlišností v jejich vývoji i společných rysů jejich místa a úlohy v českých dějinách raného novověku, také však jejich postavení a úlohy v kontextu vývoje evropské renesanční šlechty.

Za cíl své bakalářské práce si tedy kladu:

- a) Shrnutí informací o pramenech a literatuře k tématu práce.
- b) Stručnou rekapitulaci základních fakt o dějinách pánů z Rožmberka a pánů z Hradce v 16. století a na počátku století 17.
- c) Shrnutí poznatků o vzájemných vztazích obou rodů v tomto období.
- d) Upozornění na významnou úlohu obou rodů v náboženském a kulturním vývoji českých zemí.
- d) Stručné upozornění na zvláštnosti hospodářského a sociálního vývoje za posledních Rožmberků a pánů z Hradce.
- e) Shrnutí poznatků o úloze vrcholného a současně závěrečného období dějin obou rodů v českých dějinách spolu s upozorněním na evropský kontext.

Této struktuře cílů práce odpovídá členění studie na osm kapitol, uvedené vpředu v obsahu.

2. Téma raně novověké jihočeské šlechty v pramenech a literatuře

Ještě než začnu s vlastním výkladem tématu, chtěl bych se věnovat také pramenům a literatuře k tématu, abych mohl nastínit, jak se pohled na téma posledních Rožmberků a pánů z Hradce vyvíjel. Seznam prostudované a použité literatury, na který odkazuji v textu, je přiložen v závěru práce. Za hlavní literární zdroje, o které se opírám, považuji dílo Jaroslava Pánka „*Poslední Rožmberkové*“, dále historickou kroniku Václava Březana „*Život posledních Rožmberků*“, vydanou v novočeské transkripci, encyklopedickou příručku „*Rožmberkové*“ od Bohumíra Němce, knihu Emy Charvátové „*Jindřichův Hradec*“, studii Václava Bůžka a Josefa Hrdličky „*Dvory velmožů s erbem růže*“, práci autorského týmu z téhož okruhu „*Věk urozených*“, spis Petra Matěje „*Svět české aristokracie*“ a dále práci Josefa Janáčka „*Rudolf II. a jeho doba*“. Současně jsem se orientoval v literatuře, která se zabývá dějinami umění a hudby v daném období. Navštívil jsem i jihočeský archiv v Jindřichově Hradci (pobočka archivu třeboňského), i když mi fyzický handicap a

zaměstnanost denním studiem nedovolila v něm strávit příliš dlouhé období. O poznacích tam získaných referuji v textu na příslušných místech.

Je známo, že už ve středověku a potom i v raném novověku dbali aristokraté na to, aby byl jejich obraz v dějinách zvětšen. Mnozí tehdejší kronikáři však nemohli vyjadřovat své vlastní mínění, protože působili ve službách aristokratů, kteří chtěli, aby jejich obraz byl co nejpozitivnější. Mnohdy se také stalo, a nejednou tomu tak bylo i u Rožmberků nebo pánů z Hradce, že díla hodná pozoru dnešních profesionálních historiků nám zanechali právě sami aristokraté. Příkladem by mohl být i smyšlený rodokmen pánů z Hradce, jehož autorem byl Adam II. z Hradce.² Už sám Petr Vok z Rožmberka se velice snažil o to, aby byly dějiny jeho rodu, ale ostatně i české dějiny vůbec, důkladně a objektivně zpracovány. Prvním, kdo se problematice posledních Rožmberků a dalších spřízněných rodů, které tehdy nebyly ještě ani dějinami, ale spíše současností, věnoval, byl Václav Březan (1568-1618), který zpracoval celé dějiny rožmberského rodu. Zasloužil se také o vznik třeboňského archivu, který je vlastně dodnes nejvýznamnějším archivem v českých zemích. Václav Březan pocházel z rodiny nižšího šlechtice. Po studiích v Heidelbergu a ve Štrasburku se vrátil do Čech a od r. 1594 působil ve službách Petra Voka z Rožmberka. Byl členem Jednoty bratrské. Od r. 1602 psal svou rozsáhlou pětidílnou Rožmberskou kroniku, ze které se však bohužel dochovaly jen dva poslední díly. Také sestavil katalogy rožmberské knihovny a genealogie ostatních českých šlechtických rodů. Václav Březan byl ve všech svých činnostech vynikajícím odborníkem. Jako stoupenec Jednoty bratrské, tedy organizace, působící v ilegalitě, ve svém díle kritizoval jak protestanty, tak i katolíky. Jeho pojetí dějin je na svou dobu, ve které sílil radikalismus na obou zneprátených stranách, vcelku nestranné a objektivní, což je v tehdejší historiografii jedna z pozoruhodných výjimek. Další Březanovou předností je i to, že ve svém díle nezpracovává pouze oficiální politické a společenské události, ale snaží se je zachytit jako součást všedního života. Dozvídáme se zde o tom, jak se vařilo, pilo, jedlo, cestovalo, vzdělávalo a pod.

Po delší pauze způsobené Třicetiletou válkou a charakterem barokního období dějin, kdy byly historické děje vnímány především prostřednictvím náboženství - i když to v žádném případě neznamená, že by bylo barokní dějepisectví méně hodnotné, ba právě naopak - se začala česká historiografie převratněji vyvíjet až na přelomu 18. a 19. stol., tedy v době národního obrození. V 19. stol. vzbudila zájem u českých historiků, kromě oprávněně vyzdvihovaného období husitství, také již téměř zapomenutá problematika české raně novověké šlechty. Zásadní přínos v tomto ohledu mělo samozřejmě bádání zakladatele moderní české historiografie Františka Palackého (1798-1876). Palacký si velmi dobře uvědomoval význam české šlechty pro formování dějin. Jiní obrozenci, zejména radikálně smýšlející, ale vliv šlechty spíše marginalizovali, nebo jí dokonce opovrhovali (např. Václav Vladivoj Tomek). Palackého zásluhou je také to, že bylo znovu objeveno obrovské bohatství rožmberského archivu. Palacký ze zde uložených archiválií čerpal informace pro svá největší díla, jakými jsou např. *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě*

---

² Viz Bájny rodokmen Adama (II.) z Hradce počínaje praotcem Adamem. Archiv pánů z Hradce uložený v pobožce Státního archivu v Třeboni v Jindřichově Hradci.

dovedené do r. 1526 i další práce. Palackého dědictví je živé dodnes a ani dnešní čeští historikové se bez jeho zakladatelského díla nemohou obejít.

Palacký měl však řadu následovníků, kteří se mnohem více soustředovali na různé specializace a často se také zabývali regionální historií. V problematice šlechty se přecházelo od výzkumu šlechtických genealogií spíše k bádání nad politickými, hospodářskými a sociálními problémy a také se kladl důraz na místopis sídel a výzkum regionální historie. Mezi historiky, kteří se v různých historických disciplínách ve svém bádání ubírali tímto směrem, patřil např. August Sedláček (1843-1926), autor zásadní práce *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Dále pak např. historik a spisovatel Zikmund Winter (1846-1912), který značné úsilí věnoval vědeckému výzkumu doby raného novověku. Soustředil se na práci v archivech a své poznatky pak uplatňoval v románech, jako např. *Zlatá doba českých měst, Život církevní v Čechách* či *Mistr Campanus*, který líčí poměry na pražské univerzitě na přelomu 16. a 17. stol. Výzkumem šlechty se také zabýval národopisec a kulturní historik Čeněk Zíbrt (1864-1932).

Jednou z nejvýznamnějších osobností české historiografie byl bezesporu historik Josef Pekař (1870-1937), který se ve svém díle věnoval zejména historii šlechty. Důraz kladl zejména na hospodářské a sociální problémy. V některých svých pracích, např. v *Knize o Kosti*, se nám jeví jako přímý předchůdce dnes velmi aktuálního historického proudu mikrohistorie. Pekařova osobnost dodnes vzbuzuje kontroverze. Známý je zejména spor o pojetí českých dějin, který vedl Pekař s Masarykem. Hodně se dodnes diskutuje o jeho postoji k bitvě na Bílé hoře a k roli předbělohorské šlechty. Pekař mínil, že rádoby česká stavovská opozice nebyla o nic lepší než Habsburkové a že byla ve skutečnosti také poněmčená, a to dokonce více než Habsburkové. Nebyla to sice šlechta katolická, ale přicházela rovněž z Německa. Navíc fanatici vyznávající kalvinismus byli podle něj daleko nebezpečnější než katolíci. Ač s některými Pekařovými názory mnozí historikové nesouhlasí, v případě známé epizody zimního krále Friedricha Falckého, který nechal výzdobu katedrály sv. Víta rozkrást a spálit pod záminkou údajné kalvínské očisty, mu musíme dát za pravdu. Pekař také proslul svou kritikou pozemkové reformy provedené po první světové válce, jež se dotýkala rovněž šlechty..

Pekařovým nejznámějším žákem byl Zdeněk Kalista (1900-1982), který šel plně v učitelových šlépějích. Jeho dílo je svázáno se studiem barokní doby a zejména dvora Humprechta Jana Černína z Chudenic, jehož dobou a působením se Kalista zabýval po celý svůj život. Dalšími historiky, kteří se šlechtou raného novověku zabývali a zabývají, jsou např. vynikající znalec dějin raného novověku na Moravě František Hrubý (1887-1943), známý historik Josef Polišenský (1915-2001), který se proslavil jako skvělý znalec evropských dějin 16. a 17. stol. a jemuž se jako jednomu z mála českých historiků dostalo mimořádného uznání po celé Evropě i ve světě, Josef Válka (nar. 1929), který je významným odborníkem na dějiny Moravy a na problematiku hospodářských a sociálních dějin raného novověku, stejně jako Josef Petráň (nar. 1930), který proslul jako autor monumentálního díla *Dějiny hmotné kultury*, které významně ovlivnilo další studium raně novověké šlechty. Vynikajícím znalcem problematiky raného novověku byl taktéž Josef Janáček (1925-1994), který mimořádně působivě a dosud snad nejlépe z českých historiků zpracoval období vlády Rudolfa II. Na dějiny raného novověku se v současné době

specializuje také o generaci mladší historik Jaroslav Čechura (nar. 1955), který se zabývá nejen hospodářskými a sociálními dějinami, ale také dějinami kriminality. Současným výzkumem české šlechty se intenzivně zabývá také žák Jaroslava Pánka Petr Mařa (nar. 1973), autor knihy *Svět české aristokracie*.

Ve srovnání se školami ostatních českých, i moravských historiků je jihočeská historická škola poměrně mladá. O to větší rozkvět však prožívá v současné době. Téma své bakalářské práce jsem si vybral mj. také proto, že jsem si byl vědom kvalitního zpracování pramenů, za něž vdčíme právě jihočeským historikům. Jedním ze zakladatelů jihočeské historické školy byl jindřichohradecký archivář František Teplý (1867-1945), který také působil jako katolický kněz. Jeho největším dílem jsou sedmisvazkové *Dějiny Jindřichova Hradce* a také četné práce věnované ostatním regionům jižních Čech a Pošumaví. František Teplý se soustředil také na problematiku zemědělství a selského stavu. Jako historik kladl rovněž důraz na problematiku každodennosti a na starosti obyčejných lidí. Zásadním průlomem v historii jihočeské školy byla šedesátá léta. V té době napsal svou práci *Zlatý věk růží* další významný historik František Kavka (nar.1920). Tato kniha jako první přišla se srovnáváním života na dvorech jednotlivých pánů s erbem růže s důrazem na období raného novověku. Na toto Kavkovo dílo navázal Jaroslav Pánek (nar.1947), který se soustavně věnuje dílu posledních Rožmberků a pánů z Hradce a jejich vztahům. Hlavními představiteli současného výzkumu doby posledních pánů z růže jsou pak významný historik Václav Bůžek (nar. 1959) a jeho žáci Jaroslav Hrdlička (nar.1972), Pavel Král (nar.1972) a Zdeněk Vybíral (1971). Tento kolektiv úspěšně spolupracuje a vydal už několik zajímavých publikací, např. *Věk urozených*, nebo *Dvory velmožů s erbem růže*, o jejichž studium jsem se ve své práci opíral. K jihočeské historické škole patří také Aleš Stejskal, jehož práce o dějinách hospod na rožmberském panství, stejně jako jeho přednášky z hospodářských a sociálních dějin předindustriálního období mně v mnohém inspirovaly. Jako důležité vstupní informace mi posloužily encyklopedie *Rožmberkové* od Bohumíra Němce a populárně naučný průvodce Emy Charvátové *Jindřichův Hradec*, stejně jako webové stránky Jindřichova Hradce a Českého Krumlova, z nichž jsem čerpal materiál pro obrazovou přílohu. Užitečné však pro mně bylo i studium informací z příbuzných oborů, k nimž mimo jiné patří text o historii rybníkářství uveřejněný na webových stránkách Rybářství. Neméně důležité pak pro mně byly významné umělecko-historické práce Jarmily Krčálové o renesanční architektuře jižních Čech.

3. Rod pánů z Hradce v 16. a na počátku 17. století³

Adam I. z Hradce (1494-1531), syn Jindřicha IV. a Anny Hradecké, kněžny z Münsterberka, patřil mezi největší zastávce kandidatury Habsburků na český trůn, ale zároveň i záruk neomezených stavovských svobod po tragické smrti krále Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče (29. 8. 1526). Úřadu vladaře domu hradeckého se ujal na přelomu r. 1511 a 1512. V r. 1523 byl Adam I. jmenován králem Ludvíkem Jagellonským do funkce nejvyššího kancléře království českého. Ještě před oficiální volbou nového panovníka svolal Adam I. do Jindřichova Hradce

---

³ Faktografické údaje v této kapitole čerpám zejména z těchto prací: [Bůžek 1995; Bůžek a kol. 2002; Mařa 2004; Potůček 2006]

špičky české šlechty na tajnou poradu, během které jim doporučil, aby českým králem zvolili Ferdinanda Habsburského. Za to si Habsburkové hradeckého velmože velmi vážili a proto při korunovačním obřadu nového českého krále Ferdinanda I. (24. 2. 1527) byl pověřen, aby nesl symbolicky říšské zlaté jablko. Vztahy pánů z Hradce s Habsburky byly dokonce tak důvěrné, že se Adam I. zúčastnil křtu Ferdinandova syna Maxmilána jako kmotr. Adam, uvědomuje si své výsadní postavení, začal přebudovávat starý jindřichohradecký hrad na pohodlné moderní renesanční sídlo. Jeho mocenské postavení bylo tehdy mimořádně silné. Současně patřil k osmi nejbohatším a nejmocnějším mužům v království. Zemřel v Praze na vrcholu své kariéry 25. června 1531 na mor a pravděpodobně i na dnu. Zanechal po sobě pět dětí, z toho dcery Voršilu, Mandelínu a Alžbětu a syny Jáchyma a Zachariáše. Adam I. nám zanechal také zajímavou listinu, tzv. kšaft, kterým nařizoval rozdávat chudým kaši na zelený čtvrtek.⁴

V letech 1531 až 1546 spravoval panství pánů z Hradce poručník Volf starší Krajíř z Krajku, který měl na starosti i Landštejn. V r. 1546 převzal panství Jáchym z Hradce (1526-1565), prvorozený syn a dědic Adamův. Jáchym byl v mládí svěřen do péče panovnického dvora, kde vyrůstal se syny Ferdinanda I. Maxmiliánem a Ferdinandem, s nimiž hojně cestoval po celé Evropě. V r. 1554 se stal nejvyšším kancléřem království českého. V r. 1561 pak získal jako teprve druhý Čech od španělského krále Filipa II. řád zlatého rouna. V r. 1546 se oženil s Annou, dcerou Jošta III. z Rožmberka. Manželství se skutečně vydařilo a navázalo navíc na dávnou tradici součinnosti větví vítkovského rodu.

Jáchym byl věrným a poslušným spojencem Habsburků. Důsledky prvního stavovského povstání se proto v Jindřichově Hradci a jeho okolí příliš neprojeví. Za Jáchyma pokračovala renesanční přestavba nejen zámku, ale i celého města. Tam vzkvétala řemesla i obchodní aktivita měšťanů. Do Jindřichova Hradce přijížděly různé vážené návštěvy a pořádaly se tu u těchto příležitostí hostiny.

I další habsburský panovník Maxmilián II., který se ujal vlády 14. 5. 1562, zůstal Jáchymovi nakloněn. Zaměstnával jej jako diplomata, který mimo jiné v r. 1565 jel z Vídně na Moravu a do Slezska shánět posily pro boj proti Turkům. Potom měl odjet s císařem do Augšpurku na říšský sněm. Na cestě za císařem se však ještě zastavil doma v Jindřichově Hradci. 12. prosince r. 1565 se však pod Jáchymovým kočárem u samotné Vídně prolomil dřevěný most. Velmož tuto tragickou nehodu nepřežil. Jáchym po sobě zanechal pět dětí, ze kterých však přežily jen Anna a Adam.

Jáchymův bratr a nástupce Zachariáš z Hradce (1527-1589) hned na prahu dospělosti požádal do té doby o něco zámožnějšího bratra ještě za jeho života o otcovské dědictví, a kupodivu úspěšně. Na svém bratrovi si vymohl Telč, Slavonice, Strmilov, Kunžak a letohrádek Rozkoš. Vlády nad tímto svým panstvím se ujal v r. 1550. Za vlády Zachariášovy prodělává obrovský rozkvět nejen Telč, kde vyrostl jeden z nejkrásnějších středoevropských zámků, ale i ostatní města jím ovládaná. Telč i Slavonice patří dodnes mezi naše nejkrásnější památkové rezervace. V r. 1553 se Zachariáš oženil s Kateřinou z Valdštejna, s níž měl syna Menharta Lva. V r. 1576 se oženil podruhé, tentokrát s Annou Hedvikou ze Šlejnic, s níž měl dceru

---

⁴ Kšaft, kterým Adam I. nařizoval rozdávat chudým kaši na zelený čtvrtek souvisí i s legendou o hradecké bílé paní, kterou měla být Markéta z Leuchtenburka, vdova po Jindřichu II.

Kateřinu. V r. 1577 se však pro chatrné zdraví rozhodl opustit úřad moravského zemského hejtmana. Další ranou osudu bylo úmrtí jeho syna Menharta Lva v r. 1579. Dcera Kateřina se pak provdala za Ladislava Berku z Dubé. Zachariáš zemřel na Telči v r. 1589. Je s podivem, že se Zachariáš, ač štědrý mecenáš umění a stavební činnosti, příliš nezadlužil.

K nejrozporuplnějším, ale zároveň největším osobnostem v dějinách rodu pánů z Hradce patřil Zachariášův synovec Adam II. z Hradce (1546/9-1596). Už jeho otec Jáchym jej zasvětil do tajů vysoké politiky císařského dvora, ačkoli byl ještě tehdy nezletilý. Adam II. v prosinci r. 1565 těsně unikl společné smrti s otcem, když jen náhodou s ním nejel do Vídně. Byl pak vychováván matkou Annou z Rožmberka a také strýcem Zachariášem. V r. 1565/8, tedy v 19 letech, jej císař zplolelnil. Mohl se tedy ujmout panství. Začátky jeho kariéry byly velice složité. Musel se potýkat s úředníky nejen na svém panství, nýbrž i na císařském a královském dvoře, který procházel rozsáhlými proměnami ve smyslu centralizace.⁵ V letech 1569-1573 byl komorníkem synů Maxmiliánových Rudolfa a Arnošta, s nimiž cestoval po celé Evropě. Když pobýval v Uhrách, nakazil se tzv. uherskou nemocí (pravděpodobně syfilis). Adam II. vedl nákladný a rozmařilý život. Byl velkým milovníkem umění a liboval si v různých záhadách a obskurnostech, podobně jako císař Rudolf II. Habsburkové mu dohodli sňatek s dcerou dvorního hofmistra, bohatou rakouskou šlechtičnou Kateřinou z Monfortu. Adam se s ní oženil r. 1571 ve Štýrském Hradci za přítomnosti četných vzácných hostů. Manželství Adama a Kateřiny bylo vcelku šťastné. Kateřina z Monfortu byla sice urozená, ale nepřilíš vzdělaná, zato však dobrosrdečná a chudině nakloněná žena, žijící v přísně katolické víře. Neuměla skoro vůbec česky a své děti vychovávala německy a v takřka španělské katolické morálce. Není divu, že právě na její popud byli do Jindřichova Hradce vysláni jezuité, kteří zde založili jednu ze svých prvních kolejí v českých zemích.

Adam II. věnoval velkou pozornost výstavbě svého sídla. Za jeho vlády byl hrad a zámek v Jindřichově Hradci uveden téměř až do dnešní podoby. Byly dokončeny arkády na třetím nádvoří, byl vystavěn nový palác, tzv. Adamovo stavení, a také byl vybudován zahradní altán, tzv. rondel, významná ukázka architektury manýrismu ve střední Evropě.

Od r. 1589 se však k Adamovi osud začal stavět zády. Nejdříve mu v r. 1589 zemřel syn Vilém Zachariáš. Další pokračování významného rodu bylo tedy akutně ohroženo. Po smrti syna vkládal Adam velké naděje do svého mladého svěřence a vzdáleného příbuzného, pozdějšího významného politika, Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, který strávil podstatnou část svého dětství a mládí v Jindřichově Hradci. V r. 1585 byl Adam II. jmenován císařem do funkce nejvyššího kancléře a v r. 1593 dokonce do úřadu nejvyššího purkrabího, což byla nedůležitější politická funkce hned po císaři. Kvapem se mu však zhoršovalo zdraví. Přesto jej císař Rudolf II. v r. 1594 jmenoval spolu s Janem z Valdštejna po dobu své nepřítomnosti (důvodem byla císařova účast na říšském sněmu) do funkce místodržícího. Od r. 1595 byl Adam II. ochrnutý na nohy. V té době situaci komplikoval fakt, že do Uher opět vpadli Turci, kteří opět ohrožovali stabilitu v Evropě. V r. 1596 Adamovi

---

⁵ K problémům centralizace a modernizace rakouského císařského a královského dvora viz [Ehrenpreis 2001].

zemřela dcera Kateřina a 23. 11. téhož roku zemřel v Praze sám těžkou nemocí sužovaný Adam. Z pěti dětí se dospělosti dožili jen Lucie Otýlie a Jáchym Oldřich.

Jáchym Oldřich (1577/9-1604) byl posledním mužským představitelem rodu. Jeho vychovatelem a největším přítelem byl Petr Vok z Rožmberka. Tento poslední hradecký velmož trpěl od dětství řadou nemocí, v jejichž důsledku se nakonec psychicky i fyzicky zhroutil. Patrnou příčinou těchto obtíží byla degenerace rodu. Když se ujal správy panství, musel neprodleně řešit otázku obrovských dluhů. Po matce byl více Němec, než Čech a neuměl tudíž moc dobře česky psát. Jeho matka, Kateřina z Monfortu, mu dohazovala za ženu hraběnku Oettingenovou, ale Jáchymu Oldřichovi se líbila více komtesa z Hohenzollernu, kterou si vyhlédl ve slavnostním průvodu. S touto dámou se Jáchym Oldřich oženil v r. 1598. Rudolf II. jmenoval tělesně i duševně neschopného Jáchyma Oldřicha svým rádcem a komorníkem a r. 1602 pak i karlštejnským purkrabím. Na funkci nejvyššího purkrabího však přes všechny snahy nedosáhl. Jeho sestra Lucie Otýlie se pak na radu matky i bratra vdala za Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka. Svatba se konala r. 1602. Téhož roku, když se Jáchym Oldřich vracel z moravského sněmu, ochromila jej jeho padoucnice natolik, že už z lůžka nevstal. Ještě stihl v testamentu všechen svůj majetek odkázat sestře Lucii Otýlii a tím i Vilému Slavatovi, který se stal po smrti Jáchyma Oldřicha (24. 1. 1604) vladařem domu hradeckého. Tak vymřel s počátkem 17. století po meči první ze dvou významných jihočeských rodů, jimiž se tu zabýváme.

4. Rod pánů z Rožmberka v 15., 16. a na počátku 17. století⁶

Rožmberkové mají v českých dějinách až do svého vymření přímo stěžejní úlohu, patrně důležitější, než byla úloha pánů z Hradce. Rožmberkové, na rozdíl od pánů z Hradce, kteří panujícím rodům vždy spíše podléhali, byli s nimi vždy vcelku zadobře a snažili se s nimi dělat kompromisy. Současně se však nevzdávali úlohy vážného domácího panovníkova soupeře, který se vždy snažil výrazně zasahovat do chodu státu a jeho úřadů. Již od té doby, kdy se Vítkovcům podařilo v r. 1278 přispět k odstranění silného krále Přemysla Otakara II., což pro ně dočasně znamenalo velký politický úspěch, představoval tento rod a jeho nejmocnější následnická větev – Rožmberkové – důležitého politického hráče nejen na české, ale i evropské politické scéně. Vrcholu své moci dosáhli Rožmberkové v 16. stol., když se Vilém z Rožmberka neúspěšně pokusil získat polskou korunu. Takovéto ambice měl ve středoevropských poměrech málokdo a Habsburkové jako hegemoni určité části evropského kontinentu si to dobře uvědomovali. Byly to ale právě příliš velkorysé mocenské plány, které nejmocnějšímu českému panskému rodu zlomily vaz. Rožmberkové na sklonku své éry poznali, že se tehdejšími vedoucími evropskými rodům přece jen rovnat nemohou. Ještě na sklonku života se však poslední z Rožmberků, Petr Vok, snaží o zásadní vstup do politiky tím, že do Třeboně zve před třicetiletou válkou protestantské české stavy.

---

⁶ Faktografické údaje v této kapitole čerpám zejména z těchto prací: [Bůžek 2002; Mařa 2004; Pánek 1989; Šmahel 2000; Potůček 2006] Čerpám i z novočeského přepisu kroniky Václava Březana z r. 1610, vydané pod názvem Životy posledních Rožmberků historikem Václavem Bůžkem [1985].

Chceme-li však pochopit předpoklady, za nichž se poslední Rožmberkové pokoušeli dosáhnout významného mocenského vzestupu, musíme se v případě tohoto rodu nejprve vrátit do 15. století, do období předcházejícího ranému novověku, a to k jedné z klíčových postav tohoto rodu. V neklidné době husitských válek se začala kariéra Oldřicha II. z Rožmberka (1403-1462). Byl synem Jindřicha staršího a byl vychován Čeňkem z Vartenberka v husitském duchu. V r. 1418, tedy ještě ne jako plnoletý, se ujal rodového majetku. Brzy však pochopil, že v situaci, kdy ostatní vysocí šlechtici oponující králi Václavovi IV. stojí na straně katolíků, on sám je zřejmě ve špatném táboře. V r. 1420 bleskově přestoupil na stranu katolíků a, ač donedávna husita, stal se náhle jedním z největších odpůrců Husova učení a hlavním spojencem Zikmunda Lucemburského v českých zemích. Ve 20. letech 15. století s ním husité svedli nejednu těžkou bitvu. Oldřich několikrát obléhal dokonce i samotný Tábor, ale vždy neúspěšně. Strategickým opěrným bodem Rožmberků byl tehdy hrad Velešín⁷ nedaleko Českých Budějovic. Spojenectví s katolíky se Oldřichovi velmi vyplácelo, protože jeho dvůr byl neomezeně finančně podporován jak Zikmundem, tak i rakouskými a německými protihusitsky naladěnými velmoži a v neposlední řadě i četnými církevními hodnostáři. V důsledku této politiky se rožmberský majetek i území dominia značně rozšířily. Po husitských válkách stál Oldřich v příkré opozici vůči králi Jiřímu z Poděbrad. Jako člen tehdejší šlechtické opozice se snažil prosazovat samostatnou politiku, která by neměla Rožmberky svazovat žádnými povinnostmi vůči panovníkovi. Takto svérázně prosazovaný model stavovské demokracie, kladoucí důraz na volnost vůči centrální moci, už souvisel s představami, které se šířily pod vlivem raného humanismu a italské renesance. Ne náhodou je právě Oldřich původcem již zmíněné legendy o spřízněnosti s významným italským rodem Orsiniů. Oldřich z Rožmberka, třeba i za cenu intrik a zrad, dokázal zásadním způsobem zlepšit postavení svého rodu pro příští generace a vytvořil tak podmínky pro jeho vzestup v následujícím období. Jako první se též nechal titulovat rožmberským vladařem. Na vrcholu moci v r. 1451 se však postupně, ač ještě do politiky stále výrazně promlouval, začal stahovat do ústraní a věnoval se spíše kulturním zájmům a přestavbě českokrumlovského hradu. Měl pět dětí, Jindřicha mladšího, Jana, Jošta, Perchtu a Anežku.

Rožmberský rod obsadil četná důležitá církevní místa. Oldřichův syn Jošt (1430-1467) byl předurčen pro církevní dráhu. V r. 1452 se stal nejvyšším převorem českých johanitů, o rok později byl vysvěcen na kněze a v r. 1453 až do konce života zastával důležitý úřad biskupa ve Vratislavi. Na rozdíl od svého otce byl sice od počátku katolíkem, ale umírněným, a snažil se hledat kompromisy mezi Jiřím z Poděbrad a českou vysokou katolickou šlechtou. Místo druhého rožmberského vladaře však převzal Jindřich IV. mladší (?-1457), který za vlády Ladislava Pohrobka zastával funkci vrchního hejtmana ve Slezsku. Zemřel v důsledku epidemického onemocnění. Od r. 1457 vládl jako třetí vladař Jan II., řečený Pokojný (?-1472), který současně působil jako hejtman ve Slezsku. Ten proslul tím, že ve složité a napjaté době válek mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem dokázal vystupovat na obě strany a zachoval pro rožmberská území neutralitu.

---

⁷ Zbytky hradu Velešín lze nalézt nedaleko od stejnojmenné obce nad římovskou přehradou, avšak na druhé straně Malše. Důležitou roli hradu Velešín přisuzuje Alois Jirásek ve svém románu Proti všem.

Oldřichovy dcery Anežka (?-1488) a Perchta (1429-1476) patří k nejzajímavějším českým šlechticům. Anežka proslula zejména svou literárně hodnotnou korespondencí se špičkami tehdejšího politického života ve střední Evropě. V jejích dopisech je patrná zbožnost a láska k vlastnímu rodu. Paní Perchta je zase považována za personifikaci z pověstí známé a slavné bílé paní rožmberské. Byla to na svou dobu zřejmě vzdělaná žena, která se starala o chudé a nemocné lidi. V r. 1449 byla proti své vůli provdána za rakouského velmože Jana (Hanuše) z Lichtenštejna, s nímž žila v Mikulově. Mikulovský pán Perchtu fyzicky i psychicky týral a ponižoval. Bílou paní ztotožnil však s Perchtou až Bohuslav Balbín.

Čtvrtým vladařem se stal Jindřich V. (1456-1489), pátým pak syn Jana II. Vok II. (1459-1505). Za obou těchto velmožů pokračovalo rozšiřování a modernizace hradu v Českém Krumlově. V rožmberském panství bylo na vzestupu měšťanstvo. V mnoha jihočeských městech i menších obcích od dnešní České Kanady po Šumavu probíhal čilý stavební ruch, pokračující až do počátku 17. stol. V této době vznikaly mj. i cenné pozdně gotické kostely⁸ náležející právem k vrcholům středoevropské pozdně gotické architektury, které budovala rožmberská huť, např. ve Chvalšínách, Kájově, Rychnově na Malší, Dolním Dvořišti, Malontech, Prachaticích nebo i samotném Rožmberku nad Vltavou a řadě dalších míst. Šestým vladařem byl pak Petr IV. (1462-1523). Ten několikrát zastával funkci hejtmana českého království, což svědčí o dobrých vztazích s tehdy vládnoucím rodem Jagellonců. Současně však trval na zachování stavovských svobod. V této věci byl i spojencem Zdeňka Lva z Rožmitálu. Petr IV. se zasloužil mj. o rozvoj rožmberského rybníkářství a také o dolování vzácných kovů. Ke konci života byl však stížen závažnou duševní chorobou. Tato choroba se projevila i v Petrově závěti, která ohrožovala existenci rodového majetku. Sedmým vladařem byl Jindřich VII. (1496-1526), syn Voka II. Synem Voka II. byl také Jan III. (1484-1532), který kromě toho, že zastával funkci osmého vladaře (od r. 1526), byl také nejvyšším převorem českých johanitů. Devátým vladařem byl Jošt III. (1488-1539), desátým Petr V., řečený Kulhavý (1489-1545). Děťmi Jošta III., spolu s Ferdinandem Vokem (1531-?), Alžbětou Eliškou (1532-1576), Oldřichem IV. (1534-1535), Bohunkou (1536-1557) a Evou (1531-1591) byli i dva nejvýznamnější a zároveň poslední představitelé rodu, Vilém (1535-1592) a Petr Vok (1539-1611), k nimž se soustřeďuje naše pozornost jako k posledním Rožmberkům a k jednomu z hlavních aktérů české šlechty v období raného novověku.

Vilém a Petr Vok představovali ve vývoji rožmberského rodu dva protipóly, které se ale zároveň určitým způsobem sblížovaly. Zatímco Vilém byl katolík a šlechtic, který si liboval ve velkoleposti a nádheře, Petr Vok byl protestant, který se hlavně vzdělával a spokojil se i se strohým životním stylem bez pompéznosti a příliš velkého hmotného majetku. Vilém se stal v r. 1552 jedenáctým rožmberským vladařem a o rok později i hejtmanem prácheňského kraje. V letech 1554-56 vedl Vilém důležitý právní spor o přednost rodů v českých zemích a o pořadí na zemském soudě s velmi ambiciózním německým velmožem Jindřichem z Plavna.

---

⁸ Tyto jihočeské kostely jsou postaveny v neměnném stylu. Typické pro ně je jihočeské síťové dvoulodí. Jedno z prvních najdeme v Třeboni v kostele sv. Jiljí. Tento kostel byl postaven již v pol. 14. stol. společně s augustiniánským klášteřem, založeným Rožmberky.

Vilém tento spor nakonec vyhrál, ale bylo to jen díky tomu, že nevyzpytatelný panovník Ferdinand I. sice jen s výhradami, ale přece jen, odvracel svou přízeň od Jindřicha z Plavna. Vilém tedy nakonec uhájil starobyrou prestiž rodu a jeho kariéra stoupala. Tak mohl v letech 1560-70 zastávat funkci nejvyššího komorníka a poté až do konce svého života úřad nejvyššího purkrabího. V r. 1566 velel českému vojsku, které táhlo do Uher proti Turkům a neúspěšně válčilo se sultánovým vojskem o pevnost Siget. Největšího úspěchu ve své kariéře dosáhl Vilém v letech 1572 a 1576, kdy u příležitosti složitých jednání o kandidatuře Habsburků na polský trůn, byl částí polské šlechty navržen jako kandidát na polského krále. Poprvé se však polští stavové nechali zlákat nerealizovatelnými výhodami, slibovanými Jindřichem z Valois, který však po čtyřech letech vlády zemřel. Rožmberka pak odmítli i podruhé, když zvolili králem uherského barona Štěpána Báthoryho. Vilém byl celou polskou anabází znechucen. Od té doby poznával už nejen vzestupy, ale také pády. Rožmberkovi však mohl být vděčný Rudolf II. Ten mimo jiné právě díky Vilémovi získal v r. 1575 titul císaře. V r. 1585 Vilém obdržel z rukou španělského krále Filipa II., tehdy nejmocnějšího evropského panovníka, řád zlatého rouna. Důležité místo v českých dějinách zaujímá Vilém především jako prostředník mezi Habsburky a českými stavy. Ačkoliv byl oficiálním českým panovníkem Rudolf II., zahraniční diplomaté se vždy při jednáních s českými představiteli zajímali především o stanovisko Vilémovo, které mnohdy považovali dokonce za důležitější než císařovo. Vilém své postavení zužitkoval také díky prozíravé sňatkové politice. Bral si totiž vždy ženy z nejurozenějších evropských rodů. V r. 1557 si vzal Kateřinu Brunšvickou z rodu Welfů (?-1559), v r. 1561 Žofii Braniborskou z Hohenzollernu (1541-1564), v r. 1578 Annu Marii Bádenskou (1562- 1583) a v r. 1587 nakonec i českou šlechtičnu se španělskou krví po matce, Polyxenu z Pernštejna (1567-1642)⁹. Otcem Polyxeny nebyl nikdo jiný, než Vratislav z Pernštejna, Vilémův přítel a nejvyšší kancléř. Vilém však se žádnou ze svých žen nedokázal zplodit potomka. Alespoň po sobě však zanechal významné památky, např. skvost renesanční architektury, zámeček Kratochvíle, vybudovaný italským architektem Baldasarem Maggim z Arogny, nebo dostavbu českokrumlovského zámku a samozřejmě rybníky, jakými jsou Svět nebo Rožmberk a mnohé další. Rybniční soustavu budovalo postupně několik rybníkářů, ale největší podíl na tomto technickém díle mají Josef Štěpánek Netolický (?-1538) a Jakub Krčín z Jelčan (1535-1604), který se stal regentem celého rožmberského dominia.

Vilém z Rožmberka, jak již bylo řečeno, byl umírněný a tolerantní katolík, ale postupně i on podlehl vzrůstajícímu tlaku katolických radikálů, takže v r. 1584 byli pozváni do Českého Krumlova jezuité. Po Vilémově smrti jeho posledních kroků zneužili radikálové na obou stranách.

Osudy Vilémova bratra Petra Voka (1539-1611) byly odlišné. Osudy obou bratrů velmi ovlivnily jejich cesty v mládí. Zatímco Vilém v mládí navštívil Itálii a Španělsko, tedy země katolické, Petr Vok jako mladík procestoval německé země a Nizozemsko, tedy důležitá centra protestantismu. Na těchto cestách se spřátelil mimo jiné i s hlavním předákem protestantů Vilémem Oranžským. Pod jeho

---

⁹ Polyxena byla dcerou Vratislava z Pernštejna (1530-1582) a španělské šlechtičny Marie Mánriquez de Lara (?-1608), která přivezla do Prahy „zázračnou“ sošku pražského jezulátka. Marie Mánriquez de Lara pocházela ze starobylého rodu Hurtado de Mendoza a markýzů de Cañete.

vlivem na protestantskou víru v r. 1562 přestoupil. V r. 1569 se usídlil na hradě v Bechyni, který nechal přestavět na renesanční zámek, opět za přispění architekta Baldasara Maggiho, který pracoval pro jeho bratra. V r. 1580 uzavřel sňatek s Kateřinou z Ludanic a o dva roky později se rozhodl od luteránství přestoupit k jednotě bratrské. Hned také založil v Soběslavi bratrskou školu. Za bratrova života stál Petr Vok vždy v jeho stínu. Teprve v r. 1592, v roce Vilémovy smrti, se prosadil jako poslední, dvanáctý vladař. V r. 1593 se stal oficiálním představitelem českých nekatolických stavů. Evropu v té době opět ohrožovali Turci. Petr Vok se postavil do čela stavovského vojska a v r. 1594 úspěšně bojoval u Komárna. Turci zde byli dočasně poraženi.

V r. 1602 byl Petr Vok donucen prodat honosný krumlovský hrad a zámek Rudolfovi II. a přestěhovat se z Českého Krumlova do skromnější Třeboně. Rožmberský rod byl tehdy na pokraji zhroutil. Po Vilémovi tu zbyly obrovské dluhy, které se ještě během posledních let života Petra Voka prohlubovaly. Petr Vok však přesto nechal postupně třeboňský zámek přebudovat a rozšířit podle návrhu italského architekta Domenica B. Cometty. Pro české dějiny bylo nejdůležitější to, že se z iniciativy Petra Voka na třeboňském zámku konaly v letech 1606-9 tajné porady nejen českých a moravských, ale i rakouských nekatolických stavů. Na těchto setkáních byly přítomny i takové osobnosti, jakými byli např. vůdce moravských stavů Karel starší ze Žerotína (1564-1636) nebo předák hornorakouských stavů Georg Erasmus von Tschernembl (?-1626). Na těchto schůzích se probírala především strategie postupu vůči Habsburkům, jmenovitě vůči Rudolfovi II., a zejména pak proti jeho bratrovi arcivévodovi Matyášovi. Mezi účastníky těchto jednání byl i kníže Hans Ulrich z Eggenbergu (1568-1634), který po smrti Petra Voka zdědil celé rožmberské panství, včetně Českého Krumlova i Třeboně. Vladař Eggenbergům jejich účast ve stavovském hnutí těsně před svou smrtí schválil. Netušil však, že po bitvě na Bílé hoře se Eggenbergové¹⁰ obrátí z protestantství zpět ke katolictví, aby neupadli v nemilost Habsburků. V rukou Eggenbergů tedy končí majetek slavného českého rodu Rožmberků, který byl hlavní oporou českého stavovského zřízení. Majetek pánů z Hradce, rodu neméně významného, končí v rukou Slavatů. Oba dva dědicové, jak Hans Ulrich von Eggenberg, tak Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka dokázali majetkově zužitkovat přestup k jinému vyznání. Byl však mezi nimi důležitý rozdíl. Slavata přestoupil na katolickou víru už v mládí, a to po jakési zdůvodněné rozvaze¹¹ za přítomnosti svých tehdejších pánů Adama II. a Jáchyma Oldřicha z Hradce. Eggenberg přestoupil ke katolicismu zcela nečekaně s ohledem na změněné mocenské poměry. Není od věci připomenout, že Eggenberg patřil k nejvěrnějším spojencům Albrechta z Valdštejna, jehož rozporuplná politika není dodnes zcela

---

¹⁰ Eggenbergové jsou rod pocházející ze Švábska. Postupně se jejich panství rozšířilo. Později jim patřila značná část rakouských zemí, a to především v alpské oblasti, a po vymření Rožmberků i rozsáhlá oblast jižních Čech. Nejvýznamnějším představitelem tohoto rodu byl již zmíněný Hans Ulrich, který v letech 1615-32 působil jako nejvyšší hofmistr a zároveň i prezident státní rady. V r. 1628 se stal vévodou krumlovským. Po Valdštejnově zavraždění se však všech svých funkcí vzdal a odešel do ústraní. Brzy poté zemřel.

¹¹ Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka přestoupil ke katolicismu po úvaze, při níž srovnal působení Habsburků a někdejších panovníků z rodu Lucemburků. Dospěl k názoru, že rozkvět českých zemí bohužel může nastat jedině pod nadvládou mocného cizího rodu, v tomto případě tedy Habsburků.

objektivně vysvětlena. K dědicům rožmberského panství patřili také Švamberkové, kteří se rovněž připojili k protihabsburským aktivitám Petra Voka.

Ať už další osudy dědiců byly jakékoli, zůstává nezvratným faktem, že na počátku 17. století, v letech 1604 a 1611, s vymřením obou velkých jihočeských rodů, které po více než čtyři století hrály velmi významnou, ba mnohdy dominantní úlohu v českých dějinách, dospívá ke svému závěru jedna velká epocha českých dějin, která končí několik let poté porážkou stavovského povstání na Bílé Hoře.

5. Příbuzenské a přátelské svazky obou rodů

Vztahy Rožmberků a pánů z Hradce patří k nejzajímavějším kapitolám v dějinách české aristokracie. Abychom však tyto vztahy pochopili, musíme se opět vrátit do minulosti, tentokrát do dob ještě mnohem starších. Oba dva rody měly stejné kořeny. Pocházely totiž z rodu Vítkovců, konkrétně od legendárního Vítka z Prčic (?-1194).

O tomto muži víme však jen poměrně málo. Nevíme, odkud pocházel, kdo byl jeho otcem a ani kolik dětí přesně měl, a tak musíme čerpat informace i z legend a pověstí, jak tomu v dějinách středověku bývá často. Vítek pravděpodobně přišel do Čech z německých zemí. Avšak z toho, co víme, můžeme usuzovat, že byl velmi významnou postavou na tehdejší politické scéně. Poprvé je zmiňován v r. 1169 na dvoře českého krále Vladislava I. jako stolník (traksas). Jeho postavení na dvoře bylo tedy velmi významné a přinášelo mu velký majetek. Vítek se uplatnil i v diplomatických misích. V letech 1172-73 se setkal na dvou zahraničních cestách, kam se vypravil společně s pražským biskupem Friedrichem, i s císařem Friedrichem I. Barbarossou. V době dynastických sporů mezi Přemyslovci v poslední třetině 12. stol. se výrazným způsobem zasadil o podporu Vladislava syna Bedřicha. Za dalšího přemyslovského panovníka Soběslava II. (1173-1178) si Vítek udržel funkci stolníka a navíc získal úřad kastelána v Kladsku. Když ale v r. 1178 vpadl do Čech již dříve sesazený Bedřich, Vítek opět okamžitě přešel na jeho stranu. V r. 1179 byl Soběslav II. definitivně poražen. V letech 1184-1185 je poprvé Vítek titulován přídomkem z Prčic. Bohužel ale nevíme, jak k tomuto přídomku přišel. Pravděpodobně mu panství daroval kníže Bedřich, nebo také mohlo jít o dědictví po předcích. V r. 1184 se Vítek z Prčic stal prácheňským kastelánem a opanoval velkou část jižních Čech. V letech 1191-1192 ke svému panství připojil i četné oblasti v horních Rakousích, které získal po vymření rodu Schönhering-Blankenberg.

Majetek Vítka z Prčic si po jeho smrti rozdělili jeho synové: Jindřich, první pán z Hradce, Vítek starší z Krumlova, Vítek mladší z Blankenberga, předek Rožmberků, Vítek z Klokot, předek pánů z Landštejna a také Sezima (Sezema), předek pánů ze Stráže a ze Sezimova Ústí. Všichni tito pánové chtěli být co nejméně závislí na otci a zřetelně usilovali o osamostatnění již za jeho života. S výjimkou pánů z Hradce a Rožmberků se však ostatní rody vzešlé z Vítkovců buď příliš neprosadily, nebo byla jejich panství opanována Rožmberky a pány z Hradce.

Vztahy těchto dvou dominantních rodů však byly od jejich oddělení až do vymření poměrně stálé a převážně příznivé. Po porážce Přemysla Otakara II. se Oldřich I. z Hradce a Jindřich I. z Rožmberka opět přidali na stranu Přemyslovců a

usmířili se s následníkem trůnu Václavem II. V letech 1381-1382 Jindřich starší z Hradce společně s Oldřichem I. z Rožmberka a jeho bratry vojensky podpořil významný hornorakouský rod hrabat ze Schaunberga (Schaumburgu), v boji proti vévodovi Albrechtovi III. rakouskému. Po smrti Jindřicha III. z Rožmberka se stává jedním z poručníků jeho nezletilých dětí Jan mladší z Hradce. Také Oldřich II. z Rožmberka spolu s Menhartem z Hradce postupovali společně, když v r. 1437 prosadili na český trůn po Zikmundovi dalšího neústupného katolíka a zapřísáhlého odpůrce husitů Albrechta II. Habsburského. Mnohdy se zkrátka oba rody navzájem podporovaly.

Byly tu však i některé okamžiky, kdy se zájmy těchto rodů střetly a jejich představitelé se přiliš v lásce neměli. Bylo tomu tak např. v 60. letech 15. stol., kdy se dostal Jan II. z Rožmberka jako příznivec Jiřího z Poděbrad do sporu s jedním z největších Jiříkových odpůrců Jindřichem IV. z Hradce. Spor dokonce přerostl ve vojenský incident, když Jan II. se svými vojáky zaútočil na Jindřichův Hradec. Tento střet byl jen krátkodobý a Rožmberkové se s pány z Hradce brzy opět smířili. V r. 1526 podpořil Adam I. z Hradce mladé Rožmberky v zápase o záchranu rodového dominia.

Oba rody spojovala nesporně silná pouta, jakými bezesporu byl jak společný původ, tak sousedství obou panství a časté spojenecké vztahy. Přitom však je zajímavé, že k sňatku mezi příslušníky Rožmberků a pánů z Hradce došlo pouze dvakrát. Poprvé se tak stalo, když si Jindřich VII. z Rožmberka vzal za ženu v r. 1522 již potřetí vdanou Annu z Hradce. Jindřich VII. byl již předtím ženatý s Magdalénou ze Šternberka, tedy také s příslušnicí jednoho z nejvýznamnějších českých rodů. Manželství však trvalo jen čtyři roky a bylo bezdětné. Skončilo Jindřichovou smrtí. Po manželově smrti žila Anna na Jindřichově Hradci a po dobu několika let se starala o děti svého švagra Jošta III. z Rožmberka. Druhý sňatek byl v r. 1546 uzavřen mezi Jáchymem z Hradce a dcerou Jošta III. z Rožmberka Annou. Toto manželství bylo už úspěšnější. Vzešel z něj Adam II. z Hradce, jehož potomkem byl Jáchym Oldřich, ale vymření obou rodů to přiliš neoddlilo.

Pro Rožmberky a pány z Hradce byly však určující i jiné, a mnohdy i důležitější vztahy vůči jiným významným rodům, a to jak těm, které patřily k nejvyšší aristokracii, tak i k těm, které vstoupily do velké politické hry buď teprve nedávno, nebo patřily k méně urozené nižší šlechtě. Exkluzivní vztahy vyhledával, jak jsem již uvedl, především Vilém z Rožmberka, který měl za ženy příslušnice těch nejvznešenějších rodů: Kateřinu Brunšvickou (1534-1559), Žofii Braniborskou (1541-1564), Annu Marii Bádenskou (1562-1583) a také Polyxenu z Pernštejna (1567-1642), také však Adam II. z Hradce, který si vzal za ženu také zámožnou dámu Kateřinu z Monfortu.

Petr Vok z Rožmberka si naopak vzal za ženu dámu z poměrně neznámého a méně urozeného rodu, Kateřinu z Ludanic (1565/7-1601). Ludanicové byli nižší šlechta, od 15. stol. s mocenským centrem na Moravě. Původně však pravděpodobně pocházeli z Uher. Sama Kateřina neměla život vůbec jednoduchý. Matka Johanka z Lomnice jí zemřela brzy po narození a otec Václav z Ludanic skonal v době, kdy Kateřině byly teprve čtyři roky. Ještě jako dítě se tak stala úplným sirotkem. Z úředního pověření si ji vzal na starost Zachariáš z Hradce do Telče. Ten se stal jejím vychovatelem a poručníkem. Pánům z Hradce tak ale přibyla starost o

ludanické panství, se kterým si nevěděli rady. O panství se nikdo nestaral a tak bylo - především vinou nepozornosti a neochoty hradeckých se o toto jmění starat - rozkradeno. Zachariáš roli poručníka nad Kateřinou a ludanickým panstvím nezvládl. V r. 1580 se Kateřina provdala za o bezmála třicet let staršího Petra Voka z Rožmberka. (Tak se osudy Hradeckých a Rožmberků ještě jednou propletly, byť ne v příliš příznivém duchu: poslední Rožmberk si vzal za ženu zanedbávanou bývalou schovanku významného pána z Hradce se sídlem v Telči.) Troufám si tvrdit, že to bylo v té době jedno z mála manželství mezi aristokraty, ve kterém nehrály prvotní roli finanční, či mocenské zájmy, ale opravdová láska. Kateřina však trpěla neznámou duševní chorobou (návaly depresí, melancholie), snad v důsledku nešťastných zážitků z dětství. Nemoc se postupně zhoršovala natolik, že se v 90. letech 16. stol. stala lidskou troskou. I v těch nejhorších chvílích ji však Petr Vok dokázal vždy podržet. To charakterizuje Petra Voka, na rozdíl od mnoha jiných šlechticů, kteří se nezřídka ocitli v podobné situaci, jako skutečného humanistu. Manželství bylo bezdětné a osud Rožmberků byl tak na přelomu 16. a 17. stol. definitivně zpečetěn.

Dlouhodobé „výchovné“ pobyty mladých šlechticů na dvorech sousední vzdáleně příbuzné větve se ve vztazích Rožmberků a pánů z Hradce uplatnily i v ještě významnějších případech. Na začátku 16. stol. totiž prošel rod Rožmberků závažnou krizí, jejíž příčiny spočívaly v rozkolu mezi Joštem III. a jeho bratry Petrem V. a Jindřichem VII. na jedné straně a jejich strýcem a tehdejšími vladaři Petrem IV. Stárnoucí, nemocný a bezdětný strýc totiž neměl v oblibě synovce, tedy syny Voka II. Výjimkou byl pouze nejstarší z nich, Jan III., který zastával funkci velkopřevora johanitů. Petr IV. chtěl, aby se budoucím vladařem stal právě Jan III., a tak jej přednostně ustanovil dědicem titulu vladaře. Rodinné poměry se vyhroutily v r. 1519, kdy došlo dokonce k ohrožení jednoty celého rodu. Strýc tehdy totiž získal od nezkušeného a mladého krále Ludvíka Jagellonského pravomoc volně nakládat s rodovým majetkem, který byl poté rozdělen. Jošt III. společně s bratry Petrem a Jindřichem získali východní a menší část dominia s centrem v Třeboni, zatímco větší, západní část s centrem v Českém Krumlově si ponechal Petr IV. Krize byla vyřešena až v r. 1526, kdy zemřel Jindřich IV. a vladařem se stal za podpory Petra V. a Jošta III. Jan III. Po prohrě Ludvíka Jagellonského u Moháče se všichni tři Rožmberkové jednomyslně shodli na tom, že při nadcházející volbě panovníka podpoří v kandidatuře Habsburky. Obdobné rozhodnutí učinili v téže situaci páni z Hradce. V r. 1532 se Jošt III. po smrti Jana stal vladařem. V této době také Jošt táhl společně s králem Ferdinandem do boje proti Turkům. Jošt, ač významná a samotným panovníkem ceněná osobnost a na svém panství i dobrý hospodář, nedokázal z podpory, které se mu dostávalo, příliš těžit.

Jošt III. byl dvakrát ženatý, poprvé s Bohunkou (Vendelínou) ze Starhemberka (1503-1530) a podruhé s Annou z Rogendorfu (?-1562). Ze druhého manželství pocházeli oba poslední Rožmberkové. Pro vztahy mezi pány z Hradce a Rožmberky bylo však důležitější, že dcera první Joštovy ženy Bohunky Anna ztratila matku hned při porodu a v r. 1539 i otce. Následující rožmberský vladař a Anin strýc Petr V. vyřešil nešťastnou situaci osiřelých dětí svého bratra Jošta rozvážným, ale i originálním způsobem. Dcery Annu, Alžbětu, Bohunku i syna Petra Voka svěřil

k výchově pánům z Hradce. Takové rozhodnutí jistě svědčí o vztazích důvěry mezi oběma rody a posílilo jejich spolupráci.

Jaroslav Pánek [1989: 39-40] podrobně líčí vcelku příznivé materiální i výchovné podmínky, v nichž se rožmberské děti na hradeckém panství octly a zdůrazňuje existenci a další posílení příbuzenských a přátelských vztahů obou vítkovských rodů.

Starší z bratrů, Vilém, však tehdy vzhledem k běžným, spíše však malicherným sporům o rozdělení majetku mezi Annou z Rogendorfu a Petrem V. vyrůstal od svých sourozenců poměrně daleko. Vilémovým kmotrem se stal strýc z matčiny strany Jan Hofmann. Vilém své křestní jméno získal po dalším strýci, matčině bratru Vilémovi z Rogendorfu.

Ve vzájemných vztazích obou rodů jistě hrály příslušnou úlohu společenské kontakty. Máme je doloženy samozřejmě z obou sňatků mezi příslušníky rožmberského a hradeckého rodu v letech 1522 a 1546. Také slavné svatby Viléma z Rožmberka s Polyxenou z Pernštejna v r. 1587 se zúčastnil Adam II. z Hradce, který měl v úmyslu využít tohoto setkání ke smíření Viléma s Petrem Vokem. Viz [Pánek 1989: 227]. I tento fakt svědčí o tom, že jeden z rodů, v tomto případě páni z Hradce, nezůstával lhostejný k problémům rodu druhého a snažil se mu pomáhat, i když v tomto případě se tato iniciativa neujala.

Jistou úlohu ve vztazích mezi pány z Hradce a Rožmberky hrála víceméně společná, nebo aspoň analogická tradice založená na pověsti o „bílé paní“. Mnozí badatelé ale upozorňují na to, že tato bájná bytost je spíše výplodem až pozdější barokní fantazie. Onou slavnou bílou paní rožmberskou měla být podle Bohuslava Balbína [Balbín 1986] Perchta z Rožmberka. Jak víme, Perchta neprožila šťastný život. V r. 1449 byla otcem Oldřichem z Rožmberka přinucena vzít si za muže Jana z Lichtenštejna. Nesnáze v manželství byly pravděpodobně způsobeny zdlouhavým vyplácením věna ze strany otcovy, ale svou odpovědnost za tragický Perchtin život nese jistě především Jan (Hanuš) z Lichtenštejna a také Perchtina tchýně Hedvika z Lichtenštejna. Tchýně Perchtu přímo nenáviděla. Jan si ji přivedl na své sídlo v Mikulově. Je velmi pravděpodobné, že Jan svou ženu týral a krutě ji ponižoval. Navíc se žádné dítě z tohoto manželství nenarodilo živé. Není proto ani divu, že tragická osobnost Perchtina se pak stala jakousi mučednickou legendou. Hradeckou bílou paní měla být o dvě staletí starší Markéta z Hardeka.¹² A tak tu máme vedle sebe hned dvě bílé paní, o něž se přou badatelé i laici dodnes. U obou rodů ale měla bílá paní stejné vlastnosti. Podle legendy uměla předpovídat budoucnost, a to podle toho, jaké na sobě měla rukavičky. Bílé rukavičky znamenaly štěstí a radostné události, jakými jsou svatba nebo narození potomků. Černé rukavičky znamenaly onemocnění nebo smrt, červené pak věštily požár. Pověsti také vyprávějí o tom, že bílá paní měla svou sokyni v podobě černé paní. Když se tyto dvě paní setkaly, černá paní se lekla a zmizela z povrchu zemského. Údajně po ní zbyly jen černé šmouhy na zdi. Těžko říci, zda jsou pověsti o bílých paních autentické, nebo jsou výplodem barokních spisovatelů či básníků, kteří si libovali v záhadách a snažili se

---

¹² Markéta z Hardeka byla manželkou Jindřicha II. z Hradce (?- 1363), kterého přežila patrně o řadu let. Po manželově smrti se uchýlila do kláštera, kde však vzbuzovala strach, protože i poté, co zemřela, se prý procházela v bílém plášti po klášterní chodbě.

hledat zázraky a nadpřirozené síly na každém rohu. V dnešní době jsou noční prohlídky s bílou paní na zámku v Jindřichově Hradci vítanou atrakcí pro turisty.

Kromě tradice „bílých paní“ je možno vyjmenovat mnoho dalších, snad i podstatnějších analogií v duchovní kultuře i reálných aktivitách obou rodů a jejich důsledcích pro život na jejich panstvích a v jejich sídlech. Jde například o architekturu a stavebnictví, o podporu umění, o způsob života na panských dvorech, ale také o hospodářské podnikání (např. na poli proslulého jihočeského rybníkářství, také však pivovarnictví, sklářství apod.). Je nepochybné, že oba rody sledovaly rozvoj těchto oblastí u svých sousedů, snažily se od nich leccemus novému naučit, důležitou roli tu však jistě hrála i konkurenční snaha vyrovnat se tomu druhému a, pokud možno, jej předčit.

Vlastní kontakty obou rodů jsou zachyceny i ve vzájemné korespondenci jejich představitelů, s jejichž příklady jsem se setkal při studiu archivních materiálů.

6. Kultura, vzdělanost a náboženství za vlády jihočeských velmožů

Kulturní zájmy a náboženské názory hrály v životě Rožmberků a pánů z Hradce vždy velmi důležitou, ba i dějinně rozhodující úlohu. Oba rody vždy usilovaly o to, aby jejich dvory nebyly ve své „modernosti“ pozadu za dvory velmožů v jižní a západní Evropě. Proto se v jejich způsobu života i v jejich smýšlení objevují rysy jak novověkého humanismu a renesance, tak i poměrně radikální názorové proudy katolicismu i protestantismu.

Většina pánů z Rožmberka, stejně jako pánů z Hradce, byla vyznání katolického. Několik významných Rožmberků (konkrétně např. Jan III.) dokonce zastávalo funkci převora johanitů.¹³ Rožmberští vladaři navíc vždy s johanity intenzivně spolupracovali, mj. proto, že za husitských válek i za vlády Jiřího z Poděbrad husité pokládali johanity za jedno z největších nebezpečí pro své hnutí. Koncem 15. a hlavně pak po většinu 16. stol. však náboženská otázka ustoupila do pozadí, ale to jen proto, aby se vyhrtila v jeho poslední třetině. Nechci v žádném případě tvrdit, že by v období asi tak do r. 1580, nebo 1590 nehrály konfesní otázky žádnou roli, určující byla však v této době svým významem pro kulturní dějiny jiná zásadní událost. Onou událostí byla dnes téměř legendární cesta předních českých šlechticů do Itálie v letech 1551 a 1552. Informace o této události čerpám z díla Jaroslava Pánka [Pánek 2003].

Už před touto cestou, tedy ve druhé polovině 15. a v první polovině 16. stol. ovšem probíhal pozoruhodný rozvoj především stavebního ruchu. Stavěly se nejen domy ve městech, ale i tvrze patřící nižší šlechtě (např. Cuknštejn u Nových Hradů). Do tohoto období spadají i vrcholná díla rožmberské pozdně gotické sakrální architektury. Je pravda, že většina těchto kostelů vznikla už ve 13. nebo 14. stol., ale mnohé z nich byly přestavěny rožmberskou hutí. Škoda, že neznáme ani jedno ze jmen tehdejších rožmberských architektů. Kostely např. v Kájově, Chvalšínách,

---

¹³ Nejdůležitějším sídlem řádu johanitů byl hrad ve Strakonicih, přestože jejich prvním sídlem byl klášter s kostelem panny Marie pod řetězem v Praze. Johanity povolal do českých zemí již v r. 1156 kníže Vladislav II., který se s tímto řádem patrně setkal na křížové výpravě, které se účastnil po boku císaře Friedricha I. Barbarossy. V r. 1159 jim udělil právo vybudovat v českých zemích kostel a klášter, s jehož stavbou se hned započalo.

Malontech, Dolním Dvořišti nebo v Prachaticích patří, alespoň podle mého názoru, k jednomu z vrcholů pozdně gotické architektury v Evropě vůbec.

Po husitských válkách, za vlády Jiřího z Poděbrad a Jagellonců, si vedli stále lépe také měšťané. Dokazuje to i mohutná obnova měst a výstavba nových domů, které již od počátku 16. stol. byly postupně stavěny v renesančním slohu. Tento čilý stavební ruch probíhal ve všech českých zemích, ale nejvíce byl patrný právě na územích pánů z Hradce a Rožmberků. Za všechny uvedme příklad Slavonic, Telče, Třeboně, Jindřichova Hradce, Českého Krumlova a Prachatic. Už před onou cestou českých šlechticů do Itálie se tedy prvky renesance a humanismu dávno v českých zemích objevovaly. Avšak až tato cesta ukázala české aristokracii pravou tvář italské renesance se vším všudy. Skupina mladých šlechticů pod vedením Vratislava z Pernštejna a za účasti Viléma z Rožmberka se tehdy vydala na kavalírskou cestu. Takovéto cesty patřily k jakési zkoušce dospělosti a navíc i k poznání mezinárodní etikety. Základy šlechtického chování a způsobu života popisovala kniha *Dvořan - Il cortegiano*, jejímž autorem byl italský humanista Baldassarre Castiglione.¹⁴ Tato kniha byla přeložena do mnoha jazyků a četli ji aristokraté po celé Evropě. V Polsku o něco později vznikla příručka pro šlechtice *Dworzenin polski* od neznámého autora. Je třeba říci, že i slavná díla renesanční krásné literatury a divadla často zobrazují portrét ideálního šlechtice (např. Don Quijote).

Právě z důvodu poznávání světa, a možná i pod vlivem literatury, se skupina mladých šlechticů vypravila do kolébky renesance, tedy do Itálie. Většina pánů i rytířů, kteří do Itálie jeli, se však nevypravovala na cestu jen tak za poznáním. 13. listopadu 1551 došlo totiž v Janově ke slavnostnímu aktu uvítání císařských novomanželů, a to dědice trůnu Maxmiliána II., tedy prvorozeného syna císaře Ferdinanda I. a jeho ženy a zároveň sestřenice Marie Španělské, dcery císaře Karla V. Do Itálie tehdy cestovali tito velmoži: vůdcem výpravy byl teprve jedenadvacetiletý Vratislav z Pernštejna, dále tu byli i další významní šlechtici, jako např. Jaroslav Smiřický ze Smiřic, Václav Krajíř z Krajku nebo Volf Kucingar. Tito velmoži cestovali ve službách panovníka již dříve. Na cestu se vypravili i mnozí královští úředníci, většinou z řad nižší šlechty, kteří se při prvním stavovském odboji r. 1547 postavili na stranu panovníka, např. rada apelačního soudu a královský hejtman starého města pražského Adam Řepický ze Sutoměře, který však před výpravou na své funkce rezignoval nebo titulární dvorský kraječ a hejtman v Litomyšli Šebestián Šejnoch, který proslul svými nekompromisními postupy vůči Jednotě bratrské, a také představitel zemského soudu v Opavě Jan Planknar, kterého Ferdinand I. zaměstnal jako přísedícího nad odbojnými českými stavy. Do Itálie se podívali i blízcí příbuzní zemských a královských úředníků. Čelní představitelé šlechtických rodů se výpravy neúčastnili; jejich místa zaujala nastupující generace. Bylo to výhodné jak pro panovníka, tak i mladé kavalíry, kteří se na cestách učili správnému dvorskému životu. Na cestě nechyběli pochopitelně zástupci tradičních

---

¹⁴ Italský spisovatel Baldassarre Castiglione (1478-1529) pocházel po matce z významného rodu Gonzagů, sídlících v Mantově. Byl zaměstnán většinou ve službách italských šlechticů a diplomatů. Na sklonku života pak působil jako papežský nuncius na dvoře císaře Karla V. ve Španělsku. Ve svém traktátu *Dvořan* zobrazil ideál renesančního kavalíra a stanovil i to, jak by se měl mladý šlechtic chovat, oblékat, co by měl jíst, co by měl provozovat a poslouchat za hudbu, co by měl číst apod. Mezi jeho nejlepší přátele patřil i slavný malíř Raffael Santi. Raffalův portrét Castiglioneho dnes visí v pařížském Louvru.

spojenců Habsburků, jakými byli Berkové z Dubé a Popelové z Lobkovic. Cesty se rovněž účastnil i zástupce Rožmberků Vilém a pány z Hradce reprezentoval Zachariáš.

První zastávkou na cestě byl 24. června 1551 Linec, kde se k českým šlechticům přidali jejich někteří kolegové uherští, rakouští i říšští. Od 27. června do 16. července pak pokračovali přes Salcburk, Innsbruck a náročný brennerský průsmyk do pádské nížiny a do Benátek. Prvním místem, kde se alespoň na den zastavili a kde na ně poprvé dýchla atmosféra pravé italské renesance, bylo až sídlo slavného rodu Gonzagů Mantova. V Mantově si prohlédli krásné paláce s Pisanellovými a Mantegnovými freskami. Také obdivovali pravidelnost a krásu italských zahrad. Z Mantovy se čeští velmoži přesunuli do Milána, který v té době patřil k nejrozvinutějším kulturním a ekonomickým centrům v Evropě. Viděli zde gotickou katedrálu a také samozřejmě stavby Bramantovy a také fresku poslední večeře od Leonarda da Vinci¹⁵. Dále navštívili Cremonu, proslulé město hudby. Hudbymilovný Vilém z Rožmberka si patrně odsud odvezl mimořádné zážitky, které zužitkoval později i doma. Na svém panství provozoval dvorskou kapelu, která byla vybavena nejrůznějšími novými nástroji, které se sem rozšířily patrně z Itálie. Vilém z Rožmberka se svou družinou v italských městech muzicíroval a trávil veselé večery v místních hostincích. Připomeňme, že obdivoval hru místních houslistů, trubačů, loutníků a dalších muzikantů¹⁶ a Italové zase oceňovali Rožmberkovu štědrost a bohatství. Je také pravděpodobné, že se poté na území rožmberského panství objevily opisy skladeb tehdejších hudebních velikánů, jakými byli např. Orlando di Lasso, nebo Giovanni Pierluigi da Palestrina. Oblíbené byly i skladby tehdejšího kapelníka na dvoře Rudolfa II., Philippa de Monte, původem z Nizozemska, nebo jezuitského duchovního a skladatele, pocházejícího ze Slovinska, Jakoba Handla Galla. Každé větší město v jižních Čechách mělo pak patrně po italském vzoru městské trubače (patrně hráče na pozouny a cinky¹⁷).

6. srpna odjeli pak čeští šlechtici do Janova. Janov byl v té době jednou z nejdůležitějších obchodních křižovatek a zároveň patřil k největším přístavům na světě vůbec. Češi zde poznali pro Středoevropana dosud nevídanou směsici kultur a neuvěřitelné množství lidí, kteří zde žili pohromadě, jakož i nejnovější vymoženosti raně kapitalistické civilizace, např. denní tisk. Z východu sem přijížděli arabští a indiští obchodníci se vzácnými látkami, ale také ruští prodejci kožešin. Ze západu pronikaly do Itálie přes Janov četné, zejména zemědělské vymoženosti z Latinské Ameriky nebo také anglické a holandské sukno. Kromě nového kapitalistického zřízení poznali čeští velmoži vysokou evropskou politiku, do které byli od té doby zataženi. Šalamounsky se chovající Janované se v průběhu právě probíhajících

---

¹⁵ Freska poslední večeře páně Leonarda da Vinci se nachází v refektáři kláštera Santa Maria delle Grazie.

¹⁶ V Cremoně se v době pobytu české výpravy právě začal vyrábět nový nástroj: housle. Housle se vyvinuly z violy da braccio (ta se držela jako dnešní housle pod krkem, na rozdíl od starší violy da gamba, která se držela mezi koleny jako dnešní violoncello). Cremona také proslula díky slavným osobnostem. V r. 1567 se zde narodil slavný skladatel Claudio Montverdi a také tu právě působily proslulé rody houslařů Amati a Stradivari.

¹⁷ Cink je dřevěný hudební nástroj. Může mít rovný nebo mírně zahnutý tvar. Někdy byl vykládán vzácným materiálem, např. slonovinou. Byl oblíbený zejména v 16. a 17. stol. Dnes na něj opět hrají nadšenci pro autentickou interpretaci staré hudby.

španělsko-francouzských válek, do kterých se navíc postupně zapojila i Anglie, odvrátili od slábnoucí Francie a postavili se na stranu Španělska. Byl to právě Janov, který umožňoval Habsburkům se sjednotit. Pod jeho vlivem začal u nich ideu humanismu postupně nahrazovat militantní katolicismus, který měl zabránit šíření reformace z Německa a severní Francie. Janovskou republiku v čele s admirálem Andreou Doriou bezmezně podporoval sám císař Karel V. Pro Středoevropana musely být překvapením i kupecké počty, kterými se Janované nepřetržitě zabývali.

Pro tyto podivné mravy, ale také hlavně proto, že Janované nepovolili vpustit do svého města ozbrojený doprovod české výpravy, si čeští velmožové zvolili za místo svého dalšího pobytu zdánlivě méně významné město Voghera, které však bylo strategicky výhodné. Bylo z něj blízko jak do Milána, tak i do dalších měst severní Itálie, ale i do Rakouska. Voghera se také pyšnila tím, že ji kdysi jako osadu Forum Iulii Irensium založil sám Julius Caesar. Vilém z Rožmberka se zde spřátelil se zdejším hrabětem, který mu daroval italské víno. Z Voghery se pak čeští velmoži přesunuli do Pavie, kde čekali na příjezd následníka českého trůnu Maxmiliána II., než se vrátí ze Španělska. V Pavii navštívili kartouzský chrám Certosa di Pavia s průčelím od Cristofora Lombardiho. Doba italského pobytu se neplánovaně prodlužovala, a tak se příslušníci české aristokracie, mezi nimi i zástupci Rožmberků a pánů z Hradce mohli vypravovat na další cesty po Itálii. Čeští velmoži měli možnost poznat také italský životní styl, např. oblékání nebo pestrou kuchyni.

Celá italská cesta však skončila neorganizovaným rozchodem. Důvodem byly zřejmě napjaté vztahy mezi španělskými Habsburky, reprezentovanými Karlem V. a jeho dědicem Filipem II., a rakouskými Habsburky, které reprezentoval mladý Maxmilián II. Ten ustoupil od politiky svého otce Ferdinanda I. a vydal se na riskantní cestu „černého koně“ rodu tím, že inklinoval k luterské reformaci. Vznikl tím bez nadsázky celoevropský spor o koncepci habsburské politiky, který byl navíc posílen rozmáhajícím se radikalismem obou zneprátelených stran a který se po celou druhou polovinu 16. stol. a pak až do třicetileté války nepodařilo vyřešit. Projevilo se to i na setkání Maxmiliána s vrcholnými představiteli katolické církve v Tridentu v prosinci 1551, kde přes veškerý předstíraný vzájemný respekt čišela na povrch zášť a přetvářka. Spory pokračovaly i 4. ledna na říšském sněmu v Innsbrucku, kde se setkali oba předáci Habsburků, tedy Karel V. a Maxmilián II. Mezitím se celá výprava české šlechty rozpadla. Někteří velmoži zůstali s panovníkem a pak podnikli cestu do Španělska (např. Vratislav z Pernštejna) a jiní se vrátili zpět do českých zemí.

I přes toto poněkud zvláštní zakončení zanechala výprava v paměti českých šlechticů nesmazatelnou stopu. Od té doby začaly vznikat v hojném počtu na území Čech, Moravy a Slezska moderní renesanční zámky, jejichž prioritou nebyla již obrana, ale pohodlí. Jednotliví velmoži se doslova předháněli v tom, který z nich bude mít hezčí sídlo. Většina velmožů však své staré hrady zachovala a nové zámky stavěla jako své satelitní pobočky, nebo letní sídla. Velmožové také často stavěli nová sídla pro své manželky. To se týká např. zámku v Litomyšli, který Vratislav z Pernštejna nechal postavit pro svou manželku Marii Mánriquez de Lara. Byly však i případy, kdy i samotní velmožové byli natolik vyčerpáni úpravami a přestavbami velkých nepohodlných hradů, že si začali sami pro sebe budovat nová sídla. Takto

z podnětu Viléma z Rožmberka vznikl překrásný letohrádek Kratochvíle, vystavěný po vzoru italských vil. Z podobných důvodů se jeho bratr Petr Vok rozhodl přestěhovat do pohodlnější Třeboně. Mnozí šlechtici však v těchto nových sídlech zůstávali až do konce života. To je také případ Zachariáše z Hradce, který zůstal v pohodlném zámku v Telči.

Každý Čech, který vidí památky pravé italské renesance a srovnává je s renesancí středoevropskou, si asi říká, že česká renesance je úplně jiná. Půvabná sgrafita na zdech renesančních zámků a měšťanských domů, nebo pozoruhodné atiky bychom v Itálii téměř vůbec nenalezli.¹⁸ Příčinu těchto rozdílů je třeba hledat např. v klimatických podmínkách (v mnohapatrových arkádách jistě byla zima), ale také v tom, že česká architektura neznala dědictví antiky, a tudíž zde nebylo na co navazovat. Máme-li na české renesanci hledat něco italského, pak to nejsou vlivy florentské ani římské, ale spíše lombardské (výjimkami potvrzujícími pravidlo mohou být stavby letohrádku královny Anny v Praze nebo v pravdě italsky vypadajícího zámku v Bučovicích¹⁹). Mnohé renesanční impulsy sem přicházely dokonce spíše ze severu, z Německa a Polska, popřípadě z Nizozemska. Renesance rožmberská a hradecká však vzory ze severní Itálie přejala nejdříve a také v největší míře.

Postupem času do českých zemí začal pronikat manýrismus, přechodný sloh mezi renesancí a barokem, který byl provokující, bizarní, svobodomyšlný, ale zároveň postupně stále nábožensky vypjatější. Stal se zároveň symbolem rozmařilého života aristokracie a souvisel s provozováním alchymie a různých věd a pavěd [Preiss 1974]. Manýrismus je v českých zemích spojován obvykle zejména s pražským dvorem císaře Rudolfa II., ale svou velkou odezvu zanechal také na dvorech Rožmberků i pánů z Hradce. Patrné stopy manýrismu nalezneme na zámku v Českém Krumlově a na Kratochvíli, ale zejména na zahradním altánu, tzv. rondelu, na zámku v Jindřichově Hradci. Tento skvost manýristické architektury s ojedinělou štukovou výzdobou přikázal postavit patrně nejambicióznější ze zdejších vládců, Adam II. z Hradce. Tato stavba Baldasara Maggiho je ojedinělá v celé Evropě. V rondelu se pravidelně provozovala hudba a taneční zábavy. Hudebníci hráli v podzemí pod parketem, hudba se nesla nahoru speciálním otvorem v podlaze. Po vymření Rožmberků a pánů z Hradce už žádný z dědických rodů - ani Slavatové ani Eggenbergové, Černínové či Schwarzenbergové - přes veškeré úsilí (naštěstí) nedokázal zásadně změnit tvář jihočeských skvostů renesance a manýrismu.

Vraťme se ale nyní k problematice náboženské, která s kulturou v případě pánů z Hradce a Rožmberků velmi úzce souvisí. Pro mladého šlechtice bylo rozhodující vzdělání, které formovalo i jeho konfesní postoje. Humanismus pochopitelně přikládal vzdělání prvořadý význam. V 16. stol. se v českých zemích s novým

---

¹⁸ Každá země má odlišnou kulturní tradici. Itálie měla vyspělou renesanci, gotika se zde buď téměř vůbec neprojevila, nebo se zde vyvinula do zvláštního, velmi svérázného slohu, o čemž svědčí např. pruhovaný dóm v Sieně, nebo katedrála v Miláně, či dóm ve Florencii, jež završila již renesanční kupole od Filippa Brunelleschiho.

¹⁹ Zámek v Bučovicích je jednou z mála ukázek pravé italské renesance za Alpami vůbec. Nechal jej vystavět pan Jan Šembera Černoohorský z Boskovic, jeden z nejvýznamnějších moravských velmožů, který svou dceru Kateřinu provdal za Maxmiliána z Lichtenštejna.

rozvojem měst zakládaly i nové školy. Menší školy byly také při dvorech pro mladé šlechtice. Ovšem prototyp šlechtice, jakým byl např. Vilém z Rožmberka nebo Petr Vok, se vzdělával u soukromého učitele nebo v cizině. Vilém se skutečně vzdělával v Pasově v tamní katedrální škole, která byla proslulá svými přísně katolickými metodami výuky. Na rozdíl od Viléma se Petr Vok vzdělával v domácím prostředí u soukromých učitelů v Jindřichově Hradci. Pohled na svět „českýma očima“ se projevil záhy v mládí, když přestoupil na protestantskou víru. Později dokonce sympatizoval se zakázanou církví, tedy Jednotou bratrskou. K uvolnění náboženských poměrů přispěl spolu s mužem podobného osudu, císařem Maxmiliánem. Maxmilián totiž čelil podobně jako Petr Vok podezíravosti svých katolických příbuzných. Své názory museli oba nezřídka mírnit a někdy je vůbec nevyslovovat vzhledem k agresivní propagandě, která byla vedena z bašty nesmlouvavého katolicismu, tedy ze Španělska. Právě zásluhou českých nekatolických stavů, jejichž předákem byl i Petr Vok, se za tajného souhlasu císaře Maxmiliána podařilo na českém zemském sněmu, konaném od března do května 1575, prosadit tzv. Českou konfesi, která zaručovala pro české země relativní náboženskou svobodu. Svoboda byla opravdu jen relativní, protože Jednota bratrská stále povolena nebyla. I tak to byl ale významný krok k uvolnění poměrů. U posledních pánů z Hradce byla konfesní otázka jednodušší, protože všichni byli velice aktivní katolíci a žádného „černého koně“ mezi sebou neměli. Všichni se ale vzdělávali doma a ani zahraniční cesty je příliš nelákaly. Také - na rozdíl od Rožmberků - v zásadě nepomýšleli na velkou evropskou politiku, a to obzvláště poté, co se poučili z negativních zkušeností s neúspěšnou volbou Viléma z Rožmberka za polského krále.

Kultura a umění na dvoře pánů z Hradce a Rožmberků představují vedle kultury pěstované na dvoře Rudolfa II. vrchol renesance a manýrismu v českých zemích. Některá umělecká díla, k nimž patří například již zmíněný rondel v jindřichohradeckém zámku, věhlas rudolfínského dvora dokonce předčí.

7. K některým hospodářským a sociálním otázkám regionu za posledních Rožmberků

a pánů z Hradce²⁰

V této kapitole bych se chtěl věnovat problematice hospodářského a sociálního vývoje za posledních Rožmberků a pánů z Hradce. Byly to právě tyto aspekty společenského vývoje, které utvářely zajímavá specifika, jaká bychom jinde v českých zemích najít nemohli. Existovala tu bohatá a dávná tradice nejen rybníkářství, ale také sklářství. Stále většího významu postupně nabývalo pivovarnictví. Lidé, kteří v těchto odvětvích pracovali, byli v době raného novověku pochopitelně zcela závislí na šlechtě, která měla nad hospodářskými a sociálními problémy kontrolu. Páni z Hradce a Rožmberkové ale věděli, že, pokud nedají svým poddaným jistá privilegia, nebudou moci počítat s uskutečněním svých velkolepých plánů.

---

²⁰ Faktografické údaje v této kapitole čerpám zejména z těchto prací: [Bůžek 1995; Bůžek a kol. 2002; Cameron 2002, Maťa 2004; Stejskal 2003/4]

Vše se také odvíjelo od toho, jak velmoži nakládali se svým majetkem. Máme-li zkoumat ekonomické poměry šlechty v raném novověku, musíme sledovat nejen její majetkové rozvrstvení, ale také její příjmy a výdaje. Právě v raném novověku proběhly četné výrazné změny v ekonomickém a sociálním životě aristokracie. Hlavní změna spočívala v tom, že feudální rytíř nebo velmož se i ve střední Evropě po západoevropském vzoru počíná postupně měnit v kapitalistického podnikatele. Tento vývoj probíhal ale značně nerovnoměrně. Zatímco např. v Itálii šlechta podnikala už ve 13. a 14. stol., ve střední Evropě obdobný přerod proběhl až v průběhu 15. a 16. stol. Jiné poměry byly v Nizozemí, v severním Německu a některých částech Francie, kde šlechta sice podnikala, ale nemohla se prosadit, protože ji zcela ekonomicky převálcovalo bohaté měšťanstvo, které vyznávalo protestantismus a mělo podnikavého ducha. Jak uvádí historik Petr Maťa ve své publikaci *Svět české aristokracie* [Maťa 2004: 185], k možnosti kapitalistického podnikání česká šlechta nedospěla naráz a přiklonila se k němu až po teoretické diskusi, kterou vedli vrcholní čeští humanisté. Už za doby jagellonské se hovořilo o tzv. dobývání statku, tedy rychlém hromadění pozemkového majetku. K dobývání statku vyzýval svého syna Jaroslava i významný český velmož, učenec a humanista Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1450-1517) [Hasištejnský 2007]. O systém hromadění majetku se zasazoval už v r. 1462 ve své listině, tzv. Rodovém zřízení, také Oldřich z Rožmberka. (O její původnosti jsou však jisté pochyby.)

Výzvy k hromadění majetku měly mnoho různých, zčásti i morálních důvodů. Byla to např. křesťanská poctivost, která velela, aby šlechtic své jmění ve jménu Boha řádně spravoval a rozšiřoval. Ten velmož, který by tak nečinil, odsoudil by svůj rod k zániku. Základním důvodem přechodu šlechty od feudalismu ke kapitalismu byla však tzv. cenová revoluce. Zatímco všeobecné náklady na živobytí rostly, ceny výrobků, ale také mzdy, pozvolna klesaly. Projevil se tedy známý ekonomický efekt rozevírajících se cenových nůžek. Statistické grafy (jeden ze známých výzkumů prováděl významný americký sociolog Immanuel Wallerstein [Wallerstein 1995]) také ukazují, že v Evropě v období mezi lety 1500-1700 počet obyvatel poměrně rychle stoupal. Výjimkou byla Svatá říše římská, kde počet obyvatel naopak klesal. Bylo to způsobeno celkovou krizí v tomto nesourodém státě, kde docházelo k válkám mezi jednotlivými knížectvími, svůj podíl na tom mělo i šíření reformace a nakonec říši katastrofálně zdecimovala třicetiletá válka.

V českých zemích kol. r. 1529 vlastnila šlechta velkou většinu velkostatků. Po r. 1620 se situace příliš nezměnila. Jiné bylo jen to, že do českých zemí přišla nová, cizí šlechta, která zde neměla dosud vybojovanou pozici a postupně v procesu plném konfliktů zabírala statky původní české šlechty. Rozdíl v chování vlastníků (aristokratů) nastal již dříve na přelomu středověku a novověku. Změny byly patrné zejména v právních normách. Starý systém feudální renty, sloužící jako ochrana feudála, skládající se za první z feudálního úroku (poddaný musel platit rentu českému králi), za druhé z naturálií (negativní roboty a zabezpečení obilných pozemků) a za třetí z tzv. obilného desátku, který se opět odevzdával pánovi (nejčastěji různá hospodářská zařízení, např. poddanské mlýny), se stále příliš neměnil. V raném novověku si šlechta přece jen začala uvědomovat, že chce-li úspěšně podnikat, musí také chránit své poddané. O tom, jaký vztah měli různí aristokraté ke svým poddaným, se dozvídáme většinou z urbářů. Nové bylo také to,

že šlechta začala podnikat tzv. ve vlastní režii. To se týkalo zejména pivovarnictví, zpracování obilí, popř. masa. Šlechtici začali zakládat své vlastní pivovary, také však sklárny, přádelny a různé jiné manufaktury.

Zejména v jižních Čechách se však úspěšně podnikalo především v rybníkářství. K vybudování obrovského technického díla, jakým jihočeská rybníční soustava bezesporu je, bylo třeba především přivést dostatek vody. Tohoto náročného úkolu se zhostil jako první z velkých rožmberských rybníkářů Josef Štěpánek Netolický (?-1538/39) [Kvítek 1994]. Ten se v letech 1506-1520 rozhodl dokonce vybudovat umělou řeku, která by vytékala z původní řeky Lužnice a po 47 km by se zase do ní vrátila. Na tento projekt navázala výstavba Nové řeky za Jakuba Krčína z Jelčan. Díky Štěpánkovi Zlaté stoce, jejímž základem byla však menší stoka už ze 14. stol., mohla být započata výstavba celé rybníční soustavy, která se budovala v letech 1505-1538 a která zahrnovala mj. rybníky Opatovický, Horusický, Velký a Malý Tisý a Kaňov.

Druhým z trojice velkých rybníkářů byl dnes méně známý Mikuláš Rutard z Malešova (?-1576).²¹ Pocházel z rodiny nižšího šlechtice z Kutné Hory. Rutard z Malešova byl opět nesmírně technicky nadaný a ekonomicky zdatný rybníkář, který zanechal své dílo v podobě další rybníční soustavy mezi Třeboní a Jindřichovým Hradcem. Ještě předtím však působil na panství Pernštejnů a Krajířů z Krajku. Pravou příležitost mu však poskytli teprve Rožmberkové. Prvním Rutardovým rybníkem na Rožmberském panství byl Kanclíř, vybudovaný kol. r. 1540, jehož hráz má 2600 m a je tedy nejdelší hrází na Třeboňsku. Jeho další rybníky byly vystavěny v okolí a na meandrech Koštěnického potoka, jehož samotný tok byl Rutardem pozměněn, aby bylo možno propojit rybníky v okolí Chlumu u Třeboně s rybníční soustavou na Lužnici. Rutard to udělal tak, že přeložil řečiště Koštěnického potoka (dříve říčky Hostice) jižním směrem a zaústil jej asi o 3 km výše proti proudu Lužnice. Tím si zajistil cestu k budování dalších rybníků, tentokrát na pravém břehu toku (např. Malá Kukla, Velká Kukla, nebo Vizír) a současně mohl využít říčky na stupni Kosky. Na vzniklém odvodněném území Rutard posléze vyprojektoval jako protějšky starších rybníků, vybudovaných již okolo r. 1520, jakými jsou např. Jezero, Hospodář, Žofie a další, četné rybníky nové, jako např. Nové Jezero, nebo Nový hospodář. Postupně vznikla také svodnice, na níž byla postavena řada dalších doplňujících rybníků, z nichž nejvýznamnější je Humlenský. V těsné blízkosti hranice rožmberského panství s panstvím hradeckým, tedy na východním okraji dnešního Třeboňska, vystavěl potom Rutard rybníky, jakými jsou např. na pravé straně hráze Svobodný (Svobodnice), Skalice (Podskalice), Medenice (Ličovská) a na levé straně Purkrabský, Bartoňcovo bláto (zaniklé už r. 1540), Točník a Svízelkov (zaniklý před II. světovou válkou). Nejvýznamnějším Rutardovým dílem je ovšem Staňkovský rybník, který je se svými 6. metry hloubky a 6,3 m³ vody nejhlubším rybníkem v České republice. Jeho mnohakilometrový obvod a naměřená hloubka jej činí podobným dnešním údolním přehradám. Staňkovský rybník se původně jmenoval Soused a Rutard jej vybuodoval na znamení dobrého přátelství a sousedských vztahů mezi panem Jáchymem z Hradce a panem Volfem Krajířem z Krajku. Zde tedy Rutard nespolupracoval

---

²¹ Údaje o Mikuláši Rutardovi z Malešova čerpám především z internetových stránek [www.rybarstvi.cz.].

s Rožmberky, ale s pány z Hradce. Je to jeden z dokladů přenosu technicko-hospodářských zkušeností mezi oběma panstvími. Na hradeckém panství však již jeden rybník s názvem Soused dávno existoval. Tento rybník dnes známe jako Kačležský. Právě z něho vytéká Koštěnický potok. Kačležským rybníkem tedy celá jihočeská rybníční soustava začíná. V samotném Chlumu u Třeboně pak jako poslední z celé soustavy vybudoval Rutard rybník Hejtman, pocházející asi z doby kol. r. 1560.

Na dílo Štěpánka Netolického a Rutarda z Malešova navázal nejznámější z jihočeských rybníkářů, Jakub Krčín z Jelčan (1535-1604). Ten studoval aritmetiku a geometrii a první zkušenosti získal na dvoře Viléma Trčky z Lípy. Když z Trčkových služeb vystoupil, vyhlédl si jej Vilém z Rožmberka a povolal jej do svých služeb. Krčín se nejdříve stal purkrabím v Českém Krumlově a od r. 1569 vykonával úřad regenta celého rožmberského panství. Záhy představil Vilémovi své velkolepé plány a také se hned uplatnil jako vynikající podnikatel. Krčín zavedl na rožmberském panství nový systém režijního hospodářství s přednostním důrazem na budování rybníků a také pivovarů jako nejvýnosnější formy zemědělského podnikání. Vilém z Rožmberka měl díky Krčínovým aktivitám dostatek financí, potřebných na to, aby mohl provozovat velké hospodářství. Prvním Krčínovým, i když ne ještě zcela samostatným, vodním dílem byl rybník se symbolickým názvem Počátek. Pak už rožmberský regent zakládal jeden rybník za druhým a dával jim nejrůznější roztodivné názvy, např. Naděje, Potěšil, Skutek apod. V r. 1571 se začal budovat rybník Nevděk, dnešní Svět, pro jehož výstavbu muselo být zbořeno a zatopeno celé třeboňské předměstí. Na opačné straně nechal Krčín vybudovat nové. Na stavbě obrovského rybníka pracovalo několik set poddaných po řadu let. Krčín se však pustil do ještě monumentálnějšího díla. Na sever od Třeboně začal v r. 1585 i přes značné obavy obyvatel města budovat největší český rybník Rožmberk. Na řece Lužnici vytvořil pak přehradu, která měla regulovat přitékající vodu z jihočeských horských oblastí. V letech 1584-1585 vznikl nový umělý tok, který odváděl část vody z Lužnice do Nežárky, tzv. Nová řeka, na niž navázala další rybníční soustava. Hráz rybníční soustavy se však začala hroutit a musely ihned začít zpevňovací práce, na kterých se podílelo až 1600 lidí. Takto mohutný projekt neměl dosud v českých zemích obdoby. Zpevnění hráze bylo zajištěno zejména tím, že byly na hrázi vysazeny řady dubů.

Vilém z Rožmberka pak odměnil regenta tím, že mu předal dvůr Leptač se dvěma okolními vesnicemi. V blízkosti Leptače si Krčín vybudoval další sídlo, zvané Nový Leptač. V r. 1580 učinil Vilém z Rožmberka Krčina výměnou za Leptač, na jehož místě byl později vybudován skvost renesanční architektury – zámek Kratochvíle, vládcem na panstvích Sedlčany a Křepenice. V r. 1600 pak císař Rudolf II. Krčínovi udělil predikát pána z Jelčan a Sedlčan. Krčín však se sedlčanskými měšťany příliš nevycházel a rozhodl se jim pomstít. Pod záminkou, že chce nahlédnout do městských privilegií, je pozval do hospody, kde je pohostil a opil pivem. Pečeti jejich privilegií ustříhal a pak náhle zmizel. Poté přesídlil do Křepenic, kde vybudoval své tajemné sídlo, na kterém se děly velmi podivné věci.²²

---

²² Krčín se obzvláště v posledních letech svého života prokazatelně věnoval alchymii a dokonce i černé magii. Vyráběl různé lektvary, z nichž jeden měl údajně sloužit k tomu, aby zplodil mužského potomka. Jeho osoba je zahalena dodnes tajemstvím. Dodnes se vedou spory o to, kde je vlastně Krčín pohřben.

Jak již bylo řečeno, rybníky v jižních Čechách nestavěli jen Rožmberkové, ale také páni z Hradce. Rybníkáře, kteří pracovali ve službách pánů z Hradce, však většinou bohužel neznáme. Rybníky vystavěné pány z Hradce v oblasti České Kanady mají úplně jiný charakter než rožmberské. Je to dáno pochopitelně především rázem krajiny. Roviny kolem Třeboně a podél Lužnice jsou úplně jiné, než kopcovitá krajina České Kanady, která je v podstatě nejj jižnějším vyústěním Českomoravské vrchoviny.

Dalším odvětvím prosperujícího hospodářství nejen Rožmberků a pánů z Hradce, ale české raně novověké šlechty vůbec, bylo pivovarnictví a s ním spojený rozvoj pohostinství [Stejskal 1997]. Pivovary měl na rožmberském panství na starost opět Jakub Krčín z Jelčan. Jeho zásluhou bylo, že v téměř každé větší i menší obci vyrostl pivovar. Tím pádem tam vyrostla i hospoda. V Třeboni, ve městě v samém centru Rožmberského panství, ale ne příliš velikém, se za vlády posledního příslušníka rodu Petra Voka daly hospody počítat dokonce po stovkách, což bylo i na svou dobu neuvěřitelné množství. S pohostinstvím a výrobou piva rostl však pochopitelně také alkoholismus, který se stával čím dál tím větším problémem. Alkohol propadaly zejména chudší vrstvy obyvatelstva. Moderní prevence, osvěta a protialkoholní léčba, tak, jak ji známe dnes, prakticky neexistovala, nebo byla nanejvýš teprve v plenkách.

Dalším neméně významným odvětvím, které aristokraté jako podnikatelé ve vlastní režii úspěšně provozovali, bylo sklářství, které mělo v jižních Čechách bohatou tradici. Sklářství se sice rozvíjelo už ve středověku a v časech posledních Rožmberků, ale svůj hlavní rozkvět zažilo až v 17., 18. a 19. stol. Velkou tradici mají sklárny především na Šumavě a v oblasti Novohradských hor. V okolí města Nové Hradce i v něm samotném zakládali sklárny Buquoyové, kteří do jižních Čech přišli až po Třicetileté válce.

Doba rozvoje rybníkářství, pivovarnictví a sklářství přinesla přinejmenším zárodky podnikání i v některých dalších odvětvích. Aristokraté podnikali mj. i v oblasti těžby drahých a vzácných kovů. V tomto oboru vynikali kromě Šliků v Jáchymově, kteří působili v báňském podnikání a Pflugů z Rabštejna, kteří těžili cín v Horním Slavkově, také Rožmberkové, kteří již v 15. stol. těžili nedaleko Českého Krumlova stříbro. Mnohem více se uplatňovalo drobné podnikání na bázi panských ovčínů, mlýnů, hamrů, vápenek, cihelen, pil, valch, těžby dřeva a také stavebních surovin. To byly nejpřirozenější formy podnikání na šlechtickém velkostatku.

Jak je patrné, s rozvojem šlechtického velkostatku a aristokratického podnikání ve vlastní režii vyvstalo také velké množství úplně nových sociálních problémů. Starý feudální systém se pozvolna začal rozpadat a nový systém kapitalistický se ve střední Evropě teprve rodil a jeho zavádění trvalo velmi dlouho. Velkolepé projekty, ať už to byly rybníky, pivovary, nebo stavby nových aristokratických sídel i některých církevních objektů, či stavby nových domů ve městech, vyžadovaly nové pracovní síly. Šlechtici zaměstnávali na těchto projektech tzv. osedlé²³, což je v

---

Jak jeho významné základní hospodářsko-technické, podnikatelské a regentské aktivity, tak jeho záliba v tajemných věcech, z něj činí jednu z nejtýpějších osobností raného novověku v Čechách. Konkrétní plody jeho činnosti přetrvaly věky a slouží i dnešním generacím.

²³ Označení osedlý má v podstatě stejný význam, jako poddaný. Termín poddaný se však spíše používá v ryze feudálním vztahu. Osedlý je sice stále poddaným feudálního pána, ale v raně novověké

podstatě označení pro poddané, ale ne už ve feudálním, ale spíše již v kapitalistickém smyslu. Osedlých stále přibývalo a jejich životní podmínky byly přitom neúnosné. Není proto divu, že proběhlo na panstvích pánů z Hradce a Rožmberků několik vzbouření právě této skupiny obyvatelstva.

Se sociální problematikou souvisí také rozrůstající se kriminalita, ovšem s tím rozdílem, že kromě chudších vrstev obyvatelstva se na ní jako organizátoři podíleli i někteří šlechtici, např. známý Don Julius Caesar de Austria, syn Rudolfa II., který pobýval v Českém Krumlově.

V neposlední řadě se musely řešit také otázky týkající se zdraví a nemocí. Zatímco někteří aristokraté a církevní hodnostáři, kteří stále nechtěli přistoupit na novinky renesance a humanismu - a těch v českých zemích nebylo málo - řešili tyto otázky pouze modlitbami, jiní, pokrokovější aristokraté byli toho názoru, že problematika nemocí a s nimi souvisejících sociálních problémů se musí řešit ráznými činy. Mezi takovými pokrokovými šlechtice patřil bezesporu Jáchym z Hradce, který v r. 1564 při kostele sv. Jana Křtitele a klášteře minoritů v Jindřichově Hradci založil špitál.²⁴ Toto opatření skutečně na delší čas vyřešilo některé tíživé sociální problémy. Špitál se o chudé a nemocné staral na svou dobu velmi dobře. Navíc se Jáchym z Hradce rozhodl klášter minoritů zrušit a pro nový špitál vystavět novou velkou budovu. K výstavbě špitálu s největší pravděpodobností přispěla rozsáhlá epidemie moru, která zasáhla hradecké panství v několika vlnách v padesátých a šedesátých letech 16. stol. Vše nasvědčuje tomu, že si tato epidemie vyžádala obrovské, dosud nevídané množství obětí, jak nás o tom informuje i kronikář a historik František Teplý [Teplý 1927].

Problematika hospodářských a s nimi spjatých sociálních dějin doby posledních Rožmberků a pánů z Hradce a četných analogií mezi nimi je bezesporu velice zajímavá. Je to problematika, na jejíž význam stále zřetelněji ukazuje důležitý proud současného rozvoje mikrohistorie a s ní spojeného zájmu o studium života lidí činných v hospodářství i těch na okraji společnosti. Její uvedení v této bakalářské práci, podobně jako uvedení problematiky kulturní a náboženské, umožnilo podat plastičtější obraz působení a způsobu života obou rodů, jimž je věnována.

---

8. Závěr: Rožmberkové a páni z Hradce v domácím a evropském kontextu

---

V předchozích kapitolách jsem se snažil z několika různých hledisek popsat osudy a působení posledních Rožmberků a pánů z Hradce. Mezi oběma těmito větvemi Vítkovců existovaly ovšem četné rozdílnosti v jednotlivých charakteristikách (nejnápadnější ve vztahu k Habsburkům a v záležitostech náboženských), ale vcelku vzato převládaly v tomto dějinném úseku četné shody či analogie. To posiluje moje přesvědčení, že jde o dva panské rody, svým způsobem typické pro období raného novověku v českých zemích, a že srovnávací studium jejich dějin má svůj význam.

---

společnosti, tedy v době počínajícího kapitalismu, je jeho role ve společenském uspořádání již podobná jakémusi předstupni moderního dělníka. Osedlí patřili v raném novověku k nejnižším společenským vrstvám.

²⁴ Založení tohoto špitálu bylo v Jindřichově Hradci velmi významnou událostí. Reprodukce textu slavnostní zakládací listiny, kterou jsem měl příležitost studovat v archivu v Jindřichově Hradci, je dnes vyvěšena i v muzejní expozici v kostele sv. Jana Křtitele.

V závěru své práce bych se alespoň stručně chtěl dotknout problematiky pánů z Hradce a Rožberků v poněkud širších souvislostech. Jak víme, evropská šlechta prožívala v období raného novověku, tedy asi tak od konce 15. do konce 18. stol., svůj poslední velký rozkvět. V některých zemích by se období raného novověku mohlo bez nadsázky nazývat zlatým věkem šlechty, která hrála velkou úlohu při zásadních politických, hospodářských, kulturních i sociálních přeměnách Evropy v novověký kontinent. Vlastnímu závěru, který se týká úlohy obou rodů v evropském i domácím kontextu předešlu proto několik pohledů na problematiku šlechty ve významných evropských zemích. V této kapitole čerpám především z těchto historických děl: [Maťa 2004, Bůžek 2002, Skřivan, Drška, Stellner 1995].

Baštou nevídaného rozvoje šlechty byla v době raného novověku především Itálie. Itálie byla vzorem pro šlechtice z celé Evropy a představovala pro ně zemi s neomezenými možnostmi. Je ale nutné zdůraznit, že Itálie jako jednotný stát vůbec neexistovala a v nejbližší době na její sjednocení nebylo ani pomyslení. Do Itálie také pronikaly mnohé cizí vlivy. Zvláště patrné to bylo na jihu, kam pronikaly cizí kulturní vzory, zejména španělské a francouzské. Na severu byly patrné vlivy z německých a rakouských zemí. Po určitou dobu zasahovali do vývoje v severní Itálii i Češi, ale i jiní příslušníci slovanských národů. Stejně nezanedbatelný byl v Itálii i jistý vliv Orientu a zejména pak obchodní kontakty s ním.

Obrovskou svobodu měla také šlechta v německých zemích, které byly sice oficiální součástí Svaté říše římské, v níž vládl silný panovník, avšak velkou část šlechty jeho rozhodnutí téměř neovlivňovala. Navíc se celá situace v říši v první polovině 16. stol. ještě více zkomplikovala, když se začala po Evropě šířit reformace. Šlechta se ve Svaté říši římské rozdělila zhruba na dvě poloviny, na protestantský sever podporující náboženské reformátory a katolický jih, který ovládali spojenci císaře.

S podobnými problémy jako říše se potýkala v 16. stol. i Francie. Francie byla rozpolcena na části ovládané protestanty (Hugenoty) a katolíky, kteří byli podporováni zejména ze Španělska, z Rakouska a z některých italských států. Stále se stupňující náboženské spory vyvrcholily 23. a 24. srpna 1572 obrovským masakrem, při němž bylo u příležitosti svatby budoucího krále Jindřicha Navarrského a Markéty Medicejské zavražděno přes tři tisíce Hugenotů. Tato událost vešla do dějin pod označením Bartolomějská noc. Tajně ji zosnovala matka Markéty Marie Medicejská společně s tehdy nejmocnějším vládcem, španělským králem Filipem II. Ve svých důsledcích znamenala prakticky konec nadějí na mírové urovnání mezi protestanty a katolíky. Vzplanutí konfliktu dokázala však ještě poněkud oddálit vláda samotného Jindřicha IV. Navarrského, který se snažil o smír (Edikt nantský z r. 1598). Na svou smířlivou politiku však doplatil v r. 1610, kdy jej zavraždil jeden z katolických fanatiků.

Konflikt mezi katolíky a protestanty byl patrný i v Anglii, kde se reformace vyvinula zcela svérázným způsobem. Důvodem založení samostatné anglikánské církve nebyly až tak náboženské, ale spíše dynastické spory. Král Jindřich VIII. totiž neměl se svou manželkou Kateřinou Aragonskou naději na mužského potomka, a proto požádal papeže o rozvod. Protože papež rozvod neschválil, rozhodl se Jindřich vyzvat anglické duchovenstvo, aby rozhodnutí papeže ignorovalo a schválilo mu nový sňatek s Annou Boleynovou. Ti, kteří tento nový sňatek neodsouhlasili, byli

uvěznění a mnozí z nich i popraveni. Tak vznikla v r. 1534 nová nezávislá národní (anglikánská) církev. Svůj zlatý věk prožila Anglie za vlády královny Alžběty I. Její konflikt s katolickou skotskou královnou Marií Stuartovnou skončil popravou této soupeřky. Vcelku vzato však prožívala země za Alžbětiny vlády období míru, prosperity, velmi vyspělé renesanční kultury a vynikajících obchodních výsledků. Anglie se stala velkou námořní velmocí, která zastínila dosud dominující Španělsko.

Konflikt mezi katolíky a protestanty se stal i soubojem mezi etniky. To byl zejména případ Nizozemí, které se bouřilo proti španělské nadvládě. Když propukly v r. 1566 protihabsburské bouře, vyslal španělský král Filip II. do nizozemských provincií armádu vedenou vévodou z Alby, která povstání krvavě potlačila. Vévoda z Alby se pak ujal na šest let v Nizozemí vlády sám a nechal zde popraviti padesát až sto tisíc lidí, mezi nimi vůdce odboje hraběte Egmonta a hraběte Hoorna.

Ještě mnohem méně přehledná byla situace v Polsku, které bylo sice významným královstvím, ale panovník zde byl extrémně slabý a byl v podstatě pouhou loutkou v rukou všemocné šlechty. Navíc tu byly četné problémy a neshody s kozáky (povstání Bohdana Chmelnického) a zemi také ohrožovali nebezpeční Tataři.

V Rusku vládl car Ivan IV. Hrozný, jehož vládou vyvrcholilo samoděržaví, tedy druh přísného centralizovaného systému vlády, který se v praxi prováděl mimořádně krutým terorem. Zaveden byl nový systém pozemkové držby, provázený řadou mocenských opatření, zvaný opričnina. Hospodářsky a strategicky nejdůležitější oblasti, zejména statky staré velké šlechty (knížat a bojarů), byly podřízeny přímo carské moci, přeměněny v údělky a rozděleny mezi drobnou a střední (novou) šlechtu (opričniky), která se stala oporou centralizované moci carovy. Tyto reformy měly vést ke zlepšení situace v Rusku a vylepšení jeho pozice na mezinárodní politické scéně, avšak ve skutečnosti tomu bylo naopak. Ivan Hrozný musel nakonec celou opričninu v r. 1572 zrušit. Situace se zlepšila až za Ivanova nástupce Fjodora, za kterého však vládl Boris Godunov, který byl prakticky hlavou státu a po smrti Fjodorově se stal carem.

Evropa se také musela obávat tureckého nebezpečí. Turci dobyli a podrobili si celý balkánský poloostrov a podnikali i razantní vojenské akce v Uhrách (bitva u Moháče, boje o Budín nebo bitva o pevnost Siget). Jedna z mála otázek, na které se protestanti a katolíci vzácně shodli, byl boj proti Turkům.

Jak je patrné, situace v Evropě byla velmi složitá a nepřehledná. V jednotlivých zemích ji ovlivňovaly (a naopak byly počínáním šlechty ovlivňovány) zejména dva klíčové faktory: stupeň centralizace panovnické moci a povaha konfliktů mezi katolíky a protestanty. Chtěla-li šlechta uhájiti svou pozici, musela se usilovně snažit, protože hranice mezi zlatým věkem a slávou na jedné a úpadkem a bídou na druhé straně byla až překvapivě tenká. Nejnovější výsledky bádání historiků dokazují, že obraz šlechty jako nejprivilegovanější a nejurozenější vrstvy obyvatelstva s neomezenými politickými pravomocemi je sice v zásadě oprávněný, ale celá problematika je mnohem komplikovanější [Mařa 2004]. I uvnitř šlechty je totiž patrná značná sociální stratifikace. Ukazuje se také, že šlechta je sice jednou společenskou třídou, v rámci níž ale existuje jisté množství jakýchsi podtříd nebo skupin, které měly své vlastní zájmy. Tyto zájmy se mnohdy dostávaly do střetu se zájmy jiné šlechtické skupiny či podtřídy. Šlechtic mohl být, a většinou také byl, bohatý, ale to v žádném případě neznamenalo, že byl, je a bude bohatý navždy.

Mohl také katastrofálním způsobem zchudnout a prakticky přijít o všechno. Šlechtic byl prostě člověk jako každý jiný, z masa a kostí a se všemi svými neřestmi a přednostmi. Současné bádání také upozorňuje na to, že ani s terminologií to není tak jednoduché. Např. mezi pojmy šlechta a aristokracie je významný rozdíl. Zatímco šlechta je obecné označení pro značně nesourodou společenskou třídu, aristokracie je nejbohatší a nejurozenější část šlechty. Uvnitř šlechty tedy existovaly propastné sociální rozdíly. Vedle hrstky extrémně bohatých velmožů s početným doprovodem, zaujímajících významné mocenské postavení jako služebníci, partneři, popř. rivalové panovnické moci, ať už se nazývali *peers* v Anglii, *grandes* ve Francii, *Fürsten* v Německu a Rakousku, *magnaci* v Itálii, *knazja* i *bojare* v Rusku, nebo *páni* v českých zemích, tu stála skupina mnohem početnějších středně zámožných šlechticů a také zdaleka nejrozsáhlejší, přesto v některých zemích více či méně početná skupina drobné, nebo někdy dokonce zcela zchudlé šlechty, která se v Anglii nazývala *gendry*, ve Španělsku *hidalgos*, v německých, rakouských a českých zemích *Ritter*, tedy *rytíři*, nebo v Polsku *szlachta zagonowa*. V jednotlivostech se sociální stratifikace lišila země od země, ba region od regionu, ale propastné sociální rozdíly byly uvnitř šlechty v celé Evropě. Také v českých zemích byla šlechta výrazným způsobem stratifikována. O tom, jaké jsou vzestupy a pády v životě aristokrata, se mohli každodenně přesvědčovat i Rožmberkové a páni z Hradce, které jsem zvolil za předmět své bakalářské práce jako nesporně velmi významné a svým způsobem typické představitele české a moravské aristokracie.

Vyvstává tu ale otázka srovnání postavení a způsobu života těchto dvou velkých rodů s postavením, způsobem života a vlivem aristokracie zejména v jiho- a západoevropských zemích, jímž jsme se již v řadě souvislostí zabývali výše. Pro náš případ ji lze formulovat také jako otázku, nakolik Rožmberkové a páni z Hradce ovlivnili celoevropský vývoj, a naopak, jak vývoj v Evropě ovlivnil počínání Rožmberků a pánů z Hradce. Páni z Hradce a Rožmberkové, jak se zdá, i přes všechna významná setkání a kontakty, např. Vilémovy sňatky s významnými představitelkami nejproslulejších rodů a kandidaturu na polský trůn, nebo setkání Petra Voka z Rožmberka s Vilémem Oranžským, či důvěrné kontakty Adama II. z Hradce s rakouskými i španělskými Habsburky, příliš výrazně do celoevropských dějin nezasáhli a ani zasáhnout nemohli, jakkoliv se o to snažili.

Nelze ale říci, že by vůbec nezůstali zapsáni v evropských dějinách i mimo české země. České poměry však byly asi příliš malé a navíc byly české země pod nadvládou tehdy nejmocnějšího evropského rodu Habsburků. Co se však Rožmberkům a pánům z Hradce povedlo, bylo to, že do střední Evropy jako jedni z prvních zaváděli novinky spojené s renesancí a humanismem, které importovali hlavně z Itálie. Byly to především změny spojené s uměním, architekturou, hudbou a obecně řečeno s kulturou a životním stylem. Rožmberkové a páni z Hradce se také stávali iniciátory celé řady inovací ve vědě, technice, hospodářství nebo třeba i ve státní správě, které patrně znali z cest po západní Evropě. Oba rody přitom renesanční a humanistické vymoženosti zaváděly dříve, než se tak stalo v ostatních českých zemích i v ostatních zemích střední Evropy. Dvory Rožmberků a pánů z Hradce ale dodnes v obecném povědomí i v běžném historickém bádání stále tak trochu zůstávají ve stínu pozornosti, věnované císařskému dvoru Rudolfa II. v Praze. Díky bádání historiků z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích pod

vedením profesora Bůžka je však Rožmberkům a pánům z Hradce po zásluze věnováno stále více pozornosti, včetně začlenění jejich dějinného působení do historie české a moravské šlechty jako celku.

Přes všechny uvedené výhrady k intenzitě jejich vlivu na zahraniční děje, patřilo Rožmberkům a pánům z Hradce jednak pro jejich ekonomické a politické postavení v Zemích koruny české a nepochybný vliv na řízení státu, především však pro jejich průkopnické modernizační působení ve sféře kulturní, hospodářské a správní jedno z čelných míst mezi českými a moravskými velmoži. Jejich působením se změnily jižní Čechy ekologicky, kulturně, hospodářsky i sociálně v jednu z nepokročilejších a nejkrásnějších českých zemí pro dané historické období. Přitom nejvýznamnější zásahy krajinné a kulturně architektonické, stejně jako přeměny hospodářské (rybníkářské i pivovarnické) se staly trvalým dědictvím, jehož blahodárné přínosy oceňujeme dodnes. I kdyby nebylo jejich výše zmíněných dílčích zásahů do evropského dění, přesáhl podle mého názoru význam obou těchto rodů hranice českých zemí.

To, že oba rody vymřely na počátku 17. století a nemohly proto pokračovat ve svém působení na utváření českých zemí a střední Evropy v celém období raného novověku, ovšem znamená, že celá závěrečná kapitola jejich dějin byla kratší, než tomu bylo v případě jiných evropských a katolických či pokatolických českých a moravských aristokratických rodů. Na druhé straně fakt zániku obou rodů relativně krátce před Bílou horou jako by symbolicky předznamenával ten těžký, v mnoha směrech až tragický osud českých zemí a nekatolické šlechty pod vládou vítězných Habsburků.

Obr.1: Hrad a zámek v Jindřichově Hradci - celkový pohled

Obr. 2: Budova Jindřichohradeckého pivovaru, který zde vybudovali páni z Hradce

Obr. 3: Jeden ze sálů na zámku v Jindřichově Hradci v novém paláci, tzv. Adamově stavení

Obr. 4: Zámek v Jindřichově Hradci - rondel

Obr. 5: Zámek v Jindřichově Hradci- rondel, interiér

Obr.6: Jindřichův Hradec - renesanční kostel sv. Kateřiny

Obr. 7: Jindřichův Hradec - kostel sv. Maří Magdalény při jezuitské koleji

Obr. 8: Jindřichův Hradec - kostel sv. Jana Křtitele s minoritským klášteřem.

1

Obr. 9: Perchta z Rožmberka

Obr. 10: Oldřich z Rožmberka

Obr.11: Petr Vok z Rožmberka

Obr. 12: Vilém z Rožmberka

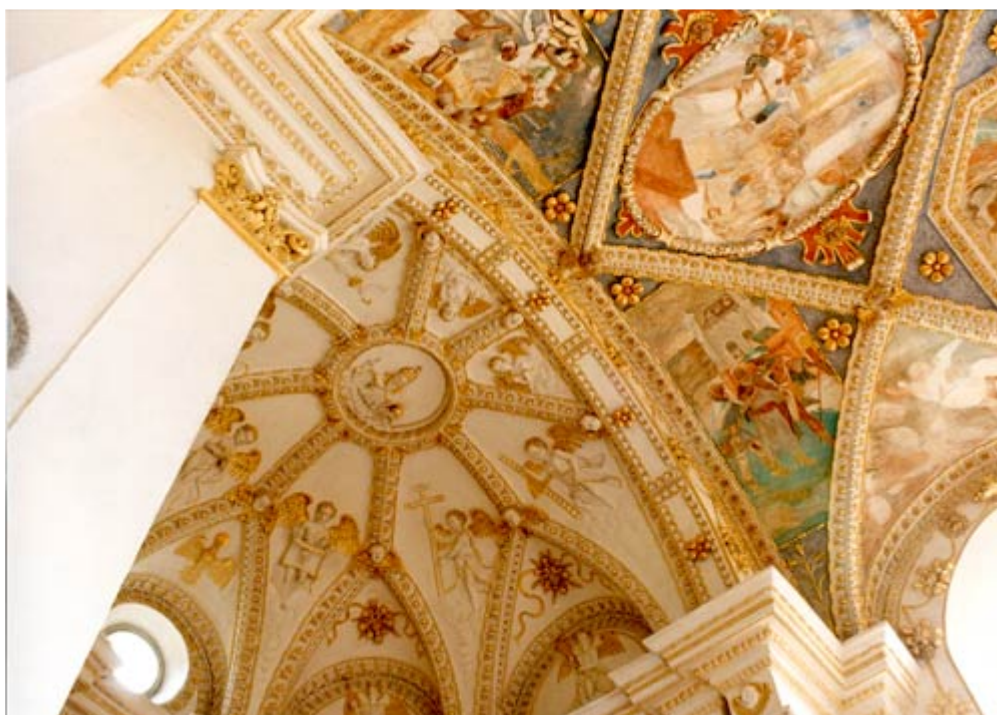
Obr. 13: Rožmberk nad Vltavou - hrad

Obr. 14: Český Krumlov - zámek a hrad

Obr. 15: Zámek Kratochvíle - letní sídlo Viléma z Rožmberka

Obr. 16: Kratochvíle - klenba zámecké kaple

Obr.17: Litomyšl - zámek, sídlo Vratislava z Pernštejna, přítele a posléze i zetě Viléma z Rožmberka

Obr.18: Telč - zámek, sídlo Zachariáše z Hradce

Obr. 19: Třeboň - zámek, sídlo Petra Voka z Rožmberka

Obr. 20: Titulní list životopisu Viléma z Rožmberka od Václava Březana

Obr. 21: Třeboňská rybniční soustava

Soupis použité literatury a pramenů

Prameny:

- Balbín, B.: Výtah z českých dějin v novočeském přepisu Zdeňky Tiché. In: Krásy a bohatství české země. Praha 1986.
- Březan, V. Rožmberská kronika z r. 1610 v novočeském přepisu V. Bůžka. In: Životy posledních Rožmberků. Praha 1985.
- 6 kopií dokumentů z pobočky Státního archivu Třeboň v Jindřichově Hradci. Z nich se v textu přímo odkazuje na:
- Adam II. z Hradce: Bájny rodokmen pánů z Hradce.
- Jáchym z Hradce: Zakládací listina špitálu při minoritském klášteře v Jindřichově Hradci.

Odborná literatura:

- Bůžek, V. a Hrdlička, J.: Dvory velmožů s erbem růže. Praha 1997.
- Bůžek, V. a kol.: Věk urozených. Praha - Litomyšl 2002.
- Cameron, R.: Stručné ekonomické dějiny světa. Praha 2002.
- Černušák, G.: Dějiny evropské hudby. Praha 1972.
- Český Krumlov. www.ckrumlov.cz
- Ehrenpreis, S.: Österreichischer Adel, Habsburgische Höfe und keiserliche Zentralverwaltung 1580-1620. In: Europäische Adel in Ancien Regime. hg. von Ronad Asch. Köln/Wien/Weimar 2001.
- Hasištejnský Bohuslav z Lobkovic: Rozhovor se smrtí. Katalog výstavy. Praha, Císařská konírna 2007.
- Charvátová, E.: Jindřichův Hradec. Praha 1975.
- Janáček, J.: Rudolf II. a jeho doba. Praha 1987.
- Jindřichův Hradec. www.novadomus.cz
- Kavka, F.: Zlatý věk růží. Praha 1966.
- Krčálová, J.: Centrální stavby české renesance. Praha 1974.
- Krčálová, J.: Renesanční stavby české B. Maggiho v Čechách a na Moravě. Praha 1986.
- Kvítek, M.: Průkopníci vědy a techniky v českých zemích. Praha 1994.
- Maťa, P.: Svět české aristokracie. Praha 2004.
- Němec, B.: Rožmberkové. Praha 1999.
- Pánek, J.: Poslední Rožmberkové. Praha 1989.
- Pánek, J.: Výprava české šlechty do Itálie. České Budějovice 2003.
- Potůček, J.: Jindřichův Hradec – jihočeská perla. Seminární práce. Rukopis 2006.
- Preiss, P.: Panoráma manýrismu. Praha 1974.
- Rutard z Malešova. www.rybarstvi.cz
- Skřivan, A., Drška, V. a Stellner, F.: Kapitoly z dějin evropské politiky do roku 1648. Praha 1995.
- Stejskal, A.: Instituce hospod v teorii a praxi Rožmberského dominia (1550-1611). Prostějov 1997.
- Stejskal, A.: Přednášky z oboru hospodářských a sociálních dějin předindustriálního období. Praha 2003/2004.
- Šmahel, F.: Idea národa v husitských Čechách. Praha 2000.
- Šmahel, F.: Mezi středověkem a renesancí. Praha 2000.
- Teplý, F.: Dějiny města Jindřichova Hradce. Jindřichův Hradec 1927.
- Wallerstein, I.: The historical Capitalism, with Capitalists civilization. London 1995.

Historická beletrie:

Jirásek, A.: Proti všem. Praha 1952.

Mann, H.: Mládí a zrání krále Jindřicha IV. Navarrského. Praha 1973, 1974.